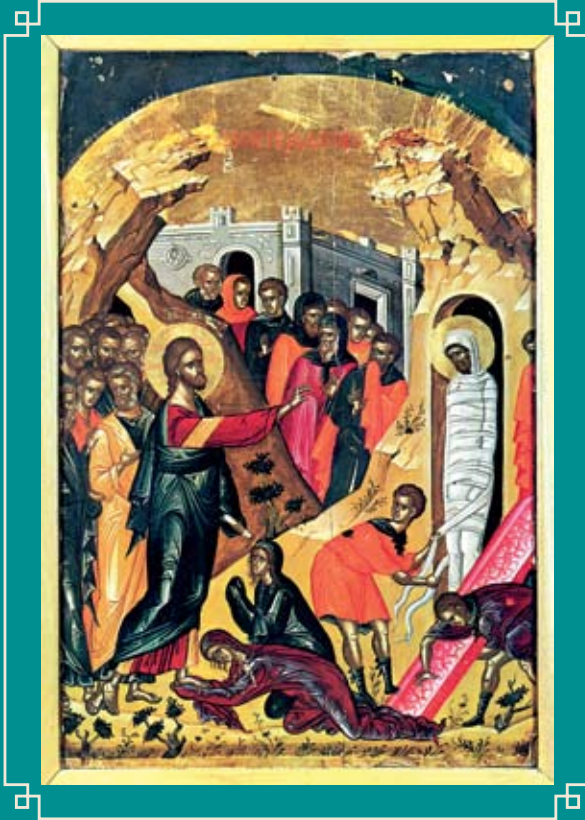

Κωνσταντῖνος Γ. Καρακατσάνης

ΜΕΤΑΜΟΣΧΕΥΣΕΙΣ ΖΩΤΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ ΚΑΙ «ΕΓΚΕΦΑΛΙΚΟΣ ΘΑΝΑΤΟΣ»

ΕΠΙΤΟΜΗ

ΙΑΤΡΙΚΗΣ, ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΚΑΙ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΘΕΩΡΗΣΗΣ

ΑΓΙΟΤΟΚΟΣ
ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΕΥΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΑΓΙΟΤΟΚΟΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

Πολλές εύχαριστίες εκφράζονται καί από τή θέση αὐτή
στόν κ. Δημήτριο Τσελεγγίδη, τ. Καθηγητὴ τῆς Δογματικῆς
Θεολογίας, τοῦ Τμήματος Θεολογίας τοῦ Α.Π.Θ., γιὰ τὴν
κριτικὴ ἀνασκόπηση τοῦ θεολογικοῦ μέρους τῆς παρούσης
μονογραφίας.

Θερμές εύχαριστίες εκφράζονται καί στόν ὑπεύθυνο τῶν
Ἐκδόσεων «Ἁγιοτόκος Καππαδοκία», κ. Νικόλαο Ζουρνατζόγλου,
ὁ ὁποῖος ὄλως ἀνιδιοτελῶς καί μέ ἐνθουσιασμό ἀνέλαβε τὴν
οἰκονομικὴ ἐπιβάρυνση καί ὅλο τὸν κόπο γιὰ τὴν ἐκτύπωση καί
τὴ διακίνηση αὐτῆς τῆς μικρῆς μονογραφίας.

Ἐπίσης, αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκη νὰ ἐκφράσω τὶς θερμὲς
μου εύχαριστίες στὴ σύζυγό μου Ἑλένη, γιὰ τὴν ὀλόθερμη
συμπαράστασή της, ἀλλὰ καί στὴ φιλόλογο θυγατέρα μας
Εὐμορφία Καρακατσάνη-Πεπέ γιὰ τὴ φιλολογικὴ βοήθειά της.

Τέλος, ἰδιαίτερες εύχαριστίες ὀφείλονται καί εἰς τὴν Ἱερά Μονή
Σταυρονικήτα γιὰ τὴν παραχώρηση τῆς ἄδειας χρησιμοποίησης
τῆς ἱερῆς εἰκόνας τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Ἁγίου Λαζάρου ὡς
ἐξώφυλλου αὐτῆς τῆς μονογραφίας.

Κωνσταντῖνος Γ. Καρακατσάνης
τ. Καθηγητής τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς τοῦ Α.Π.Θ.

ΜΕΤΑΜΟΣΧΕΥΣΕΙΣ ΖΩΤΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ ΚΑΙ «ΕΓΚΕΦΑΛΙΚΟΣ ΘΑΝΑΤΟΣ»

Ἐπιτομή
Ἱατρικῆς, Φιλοσοφικῆς καί Θεολογικῆς θεώρησης

**ΑΓΙΟΤΟΚΟΣ
ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ**

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Θεσσαλονίκη, Ἰανουάριος 2017

Είσαγωγή

Ο συγγραφέας του παρόντος πονήματος έχει από πολλών ετών υποστηρίξει την άποψη ότι η έννοια του «ΕΓΚΕΦΑΛΙΚΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ» («ΕΘ», εις τό ἐξῆς), ως ταυτόσημης έννομιας μέ τόν βιολογικό θάνατο, έπινοήθηκε γιά καθαρῶς χρησιμοθηρικούς λόγους (έξασφάλιση κλινῶν στίς Μονάδες Έντατικῆς Θεραπείας καί έξάλειψη τῶν άντιρρήσεων γιά μεταμοσχεύσεις ζωτικῶν ὀργάνων από τούς «ΕΓΚΕΦΑΛΙΚΩΣ ΝΕΚΡΟΥΣ» («ΕΝ», εις τό ἐξῆς) άσθενεῖς. Άλλωστε, η άποψη αὐτή έκφράζεται σαφέστατα στήν πρώτη παράγραφο τῆς 1ης σελίδας του άρθρου τῆς Ad hoc Έπιτροπῆς του Πανεπιστημίου του Harvard τῶν Η.Π.Α., τό ὄποιο δημοσιεύθηκε στό παγκοσμίως γνωστό ιατρικό Περιοδικό JAMA τό ἔτος 1968 [1].

Οί θέσεις του συγγραφέως γιά τό θέμα του «ΕΘ» καί τῶν μεταμοσχεύσεων από «ΕΝ» άσθενεῖς ἔχουν ἤδη έκτενῶς αναπτυχθῆ καί δημοσιευθῆ στίς προηγηθεῖσες τρεῖς έκδόσεις τῆς σχετικῆς μονογραφίας του, προκληθείσας μάλιστα πολλῆς συζητήσεως, τόσο από μεμονωμένα πρόσωπα ὄσο καί από διαφόρους φορεῖς.

Ο ὑπογράφων θεωρεῖ ὅτι τό θέμα αὐτό ἔχει λήξει γιά τούς Ὀρθόδοξους Χριστιανούς καί ὅτι άνεδείχθη, ως συμπέρασμα ὅλης τῆς προκληθείσας συζητήσεως, μέ τόν πλέον σαφή τρόπο ποία εἶναι ἡ ὀρθή τοποθέτηση (άρνητική) στό ἐρώτημα, εάν εἶναι έπιτρεπτές οί μεταμοσχεύσεις ζωτικῶν ὀργάνων από «ΕΝ» άσθενεῖς. Γιά τόν λόγο αὐτόν ὁ γράφων δέν εἶχε σκοπό νά επανέλθει ἐπί του θέματος στόν ἑλληνικό χῶρο. Ἡ αἰτία τῆς ἀλλαγῆς τῆς ἀποφάσεως αὐτῆς προέκυψε από τό ἀκόλουθο γεγονός: Ὑπέπεσε στήν αντίληψη ἑνός διεθνούς έκδοτικοῦ οἴκου (Lambert Academic Publishing) ἡμέτερο άρθρο, προσφάτως δημοσιευθέν, τό τρέχον ἔτος, στό διεθνές ιατρικό Περιοδικό Journal of Intensive Care Medicine [2], τό ὄποιο τούς ἐφάνη ὅτι εἶναι ένδιαφέρον γιά τό εὐρύτερο αναγνωστικό κοινό. Κατόπιν τούτου, μέ πληροφορόρησαν ὅτι εἶναι πρόθυμοι νά ἀναλάβουν

τή δημοσίευση καί τή διακίνηση ήμέτερης μονογραφίας σχετικῆς μέ τό συζητούμενο θέμα. Τοιουτοτρόπως, ἀπεφάσισα νά ἐπικαιροποιήσω μέ νεώτερες βιβλιογραφικές ἀναφορές τήν 3η ἔκδοση τῆς ήμέτερης μονογραφίας [3] καί νά παρουσιάσω τήν 4η πλέον ἔκδοσή της¹. Ἀπό τήν πρόσφατη ἀναδίφηση τῆς βιβλιογραφίας προέκυψαν τά ἀκόλουθα πολύ ἐνδιαφέροντα καί διαφωτιστικά γιά τό θέμα εὐρήματα:

1. Ὁ Ἀμερικανός Καθηγητής τῆς Νευρολογίας Bernat, θερμός ὑποστηρικτής τοῦ «ΕΘ», συνεργαζόμενος καί συμφωνῶν μέ τόν ὁμοεθνή του καί Πρόεδρο τῆς Ἀμερικανικῆς Νευρολογικῆς Ἀκαδημίας, Καθηγητή Wijdicks, ὑπεστήριξε, ὅτι ἡ διάγνωση τοῦ «ΕΘ» πραγματοποιεῖται μέ κλινικά μόνον κριτήρια. Ὅμως, δέκα τέσσερα ἔτη ἀργότερα (τό ἔτος 2006) ὁ Bernat **παραδέχθηκε ὅτι ὁ ὅρος «ΕΘ»** -μέ τά κριτήρια, τά ὁποῖα καθώρισε ἡ Ἀμερικανική Ἀκαδημία τῆς Νευρολογίας- **εἶναι ἀτελής**. Περαιτέρω, ὁ ἴδιος Καθηγητής ἀνεθεώρησε τήν προηγούμενη ἀποψή του, συμφώνως πρός τήν ὁποῖαν ἡ μή ἀναστρεψιμότητα τῶν ἐγκεφαλικῶν λειτουργιῶν (ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ἐκ τῶν οὐκ ἄνευ προϋπόθεσης γιά τή διάγνωση τοῦ «ΕΘ») θά μπορούσε νά ἀποδειχθῆ μόνον μέ κλινικά κριτήρια· παραδέχθηκε, δηλαδή, ὅτι πρέπει ὅπωςδήποτε νά χρησιμοποιηθῆ καί ἐργαστηριακή ἐξέταση, ἡ ὁποία νά ἀναδεικνύει τήν (ὀριστική) διακοπή ὅλης τῆς ἐνδοκρανιακῆς κυκλοφορίας, προκειμένου νά διαγνωσθῆ ὁ «ΕΘ» [4].

Ἐπομένως, συμφώνως πρός αὐτήν τή θέση τοῦ Καθηγητοῦ Bernat, συνάγεται ὅτι ἡ διάγνωση τοῦ «ΕΘ» μέ τή χρήση μόνον κλινικῶν κριτηρίων (πρακτική, ἡ ὁποία ἀκολουθεῖται στίς πλεῖστες περιπτώσεις) **εἶναι δυνατόν νά ὀδηγήσει σέ ἐσφαλμένη διάγνωση «ΕΘ»**.

---

1 Εὐρίσκεται στό στάδιο τῆς προετοιμασίας.

2. Ο Πρόεδρος τῆς Ἀμερικανικῆς Νευρολογικῆς Ἀκαδημίας (καί εἰσηγητής τῶν χρησιμοποιοούμενων, στίς πλεῖστες χῶρες τοῦ κόσμου, κλινικῶν κριτηρίων γιά τή διάγνωση τοῦ «ΕΘ»), προαναφερθεῖς Καθηγητής Wijdicks, διεξήγαγε ἔρευνα μετά τῶν συνεργατῶν του σέ κορυφαῖες Ἀμερικανικές Ἱατρικές Σχολές [5] καί σέ ὀγδόντα ἄλλα κράτη ἀνά τόν κόσμο [6], προκειμένου νά διαπιστωθῇ κατά πόσον τηροῦνται τά τεθέντα ὑπό τῆς Ἀμερικανικῆς Ἀκαδημίας τῆς Νευρολογίας κριτήρια γιά τή διάγνωση τοῦ «ΕΘ». Τά ἀποτελέσματα τῆς ἐρεύνης των ἦταν τόσο ἀπογοητευτικά, ὥστε νά συμπεράνουν ὅτι **«ἡ ἀκρίβεια γιά τήν ἐκτίμηση τοῦ ἐγκεφαλικοῦ θανάτου εἶναι δυνατόν νά ἀμφισβητηθῇ»** [5].

3. Πρό ὀλίγων ἐτῶν ἕνας ἀσθενής ὑπέστη ἐπεισόδιο διακοπῆς τῆς καρδιακῆς καί τῆς ἀναπνευστικῆς λειτουργίας. Ἐγινε ἐπιτυχῆς καρδιο-ἀναπνευστική ἀναζωογόνηση καί ὁ ἀσθενής ἐτέθη σέ θεραπευτική ὑποθερμία. Εἴκοσι τέσσερις ὥρες μετά τήν ἐπαναθέρμανση, ὁ ἀσθενής ἀπώλεσε τή λειτουργία τῶν κρανιακῶν νεύρων καί ἡ κλινική ἐξέταση ἐπεβεβαίωσε τή διάγνωση τοῦ «ΕΘ». Ἐγινε ἀναγγελία τοῦ θανάτου τοῦ ἀσθενοῦς καί μετά ἀπό 24 ὥρες ὀδηγήθηκε στό χειρουργεῖο γιά ἀφαίρεση τῶν ζωτικῶν του ὀργάνων μετά ἀπό συναίνεση τῆς οἰκογενείας του. Μέ τήν ἄφιξη στό χειρουργεῖο, διαπιστώθηκε ὅτι ὁ ἀσθενής εἶχε ἀνακτήσει τό ἀντανακλαστικό τοῦ κερατοειδοῦς καί τοῦ βηχός, καθῶς ἐπίσης καί τήν αὐτόματη ἀναπνοή, ἀναιρεθείσης τοιοιτοτρόπως τῆς διάγνωσης τοῦ «ΕΘ» [7]. Τό περιστατικό αὐτό ἀποδεικνύει πόσο ἐπισηφαλῆς εἶναι δυνατόν νά εἶναι ἡ διάγνωση τοῦ «ΕΘ», δεδομένου ὅτι μετά σαράντα τρία ἔτη ἀπό τῆς καθιέρωσης τῆς ἔννοιας τοῦ «ΕΘ» δέν ἦταν ἀκόμη γνωστοί ὅλοι οἱ ἐνδεχομένως συνυπάρχοντες παράγοντες («confounders»), **οἱ ὁποῖοι εἶναι δυνατόν νά δημιουργήσουν σύγχυση καί ψευδῆ διάγνωση «ΕΘ».**

4. Οἱ ὑποστηρικτές τοῦ «ΕΘ» γράφουν πεισματωδῶς ὅτι δέν ἔχει ὑπάρξει περίπτωση «ΕΝ» ἀσθενοῦς, ὁ ὁποῖος διαγνώσθηκε μέ τίς ἀκριβεῖς προϋποθέσεις καί τό ὀρθό πρωτόκολλο διάγνωσης

του «ΕΘ», ο οποίος ανέκτησε, έστω μερικώς, τις λειτουργίες του Κεντρικού Νευρικού Συστήματός του. Ο ίσχυρισμός τους αυτός, κατά τον Καθηγητή Shewmon, αποτελεί έσφαλμένο τρόπο τεκμηρίωσης, δεδομένου ότι σχεδόν σέ όλες τις περιπτώσεις είτε διακόπεται ή υποστηρικτική άγωγή του άσθενούς είτε, εύθύς ως τεθή ή διάγνωση, αφαιρούνται από τούς άσθενείς αυτούς (μετά από προηγηθείσα συναίνεση) τά ζωτικά τους όργανα. Άκόμη, συνεχίζει ο ίδιος, ιατρο-νομικά θέματα είναι δυνατόν νά παρεμποδίζουν τήν ύποβολή για δημοσίευση σέ Ιατρικά Περιοδικά περιπτώσεων άνάμνησης από τον «ΕΘ». Περαιτέρω, τονίζει ο Καθηγητής Shewmon, τά πρωτόκολλα διάγνωσης για τον «ΕΘ» είναι ένδογενώς άνίσχυρα νά κατοχυρωθούν μέσω τεκμηριωμένης μεθοδολογίας, διότι ούτε ή «άναστρεψιμότητα» ούτε ή «λειτουργία του έγκεφάλου» (ή «όλόκληρου του έγκεφάλου») -τά όποια είναι άπαραίτητες προϋποθέσεις για τή διάγνωση του «ΕΘ»- έχουν όρισθί [8].

5. Πολύ σημαντικά καί άξιοπρόσεκτα είναι τά όσα γράφονται στή «Λευκή Βίβλο» («White Paper»), τήν όποίαν ύπέβαλε τό Συμβούλιο Βιοηθικής του Προέδρου τών Η.Π.Α. τό έτος 2008 πρós τον τότε Πρόεδρο. Τό Συμβούλιο αυτό έχαρακτήρισε τήν ταύτιση του «θανάτου του έγκεφαλικού στελέχους» μέ τον θάνατο του «ΕΝ» άσθενούς ως **«έννοιολογικώς ύποπτη καί κλινικώς επικίνδυνη»** [9]. Περαιτέρω, τό ίδιο Συμβούλιο στήν ίδια «Λευκή Βίβλο» **έγκατέλειψε τον όρο «έγκεφαλικός θάνατος»** ως άστοχο καί άδόκιμο καί τον άντικατέστησε μέ τον όρο **«όλική άνεπάρκεια του έγκεφάλου»** [10].

Σημειωτέον ότι από τις πολλές χιλιάδες άρθρα, τά όποια έχουν γραφή για τον «ΕΘ», τό άνωτέρω Συμβούλιο επέλεξε εκατόν έβδομηντα έπτά άρθρα ως βιβλιογραφικές αναφορές, μεταξύ τών όποίων καί ένα του ύπογράφοντος [11] (τό όποιο έχει ήδη είκοσι διεθνείς βιβλιογραφικές έτερο-αναφορές)· τό ίδιο αυτό άρθρο επέλέγη καί στήν προσωπική τοποθέτηση τóσον του μέλους του άνωτέρω Συμ-

βουλίου, Καθηγητοῦ Gómez-Lobo A., ὅσο καί σέ ἐκείνη τοῦ Προέδρου τοῦ Συμβουλίου, Καθηγητοῦ Pellegrino ED. [12].

Προγενέστερο ἡμέτερο ἄρθρο μέ θέμα: A critique on the Concept of «Brain Death», το ὁποῖο δημοσιεύθηκε τό ἔτος 2002 εἰς τό Ἀμερικανικό Περιοδικό «Issues in Law and Medicine» Vol. 18, No 2 pp. 127-141, ἔχει ἤδη εἴκοσι ἕξι διεθνεῖς ἑτερο-αναφορές.

6. Ἰδιαιτέρως, ἐπίσης, βαρύνουσα σημασία γιά τήν προβληματική τοῦ «ΕΘ» ἔχουν τά κάτωθι σχόλια τοῦ ἁρθρου Σύνταξης τοῦ παγκοσμίως γνωστοῦ Περιοδικοῦ **Nature** [13] μέ τίτλο «Delimiting Death»: α) Οἱ φράσεις τοῦ νόμου «ἀναστρέψιμος», «ὄλες οἱ λειτουργίες», «ὀλόκληρου τοῦ ἐγκεφάλου» δέν ἐγγυῶνται τήν πλήρη συμφωνία μέ τήν πραγματικότητα, καθόσον σέ ὀρισμένες περιπτώσεις παρατηρεῖται ὕπαρξη ἐνδοκρινικῆς λειτουργίας σέ «EN» ἀσθενεῖς, ὅπως ἐπίσης ἔχει εὑρεθῆ ὅτι σέ μεταθανάτιους ἐλέγχους αὐτῶν τῶν ἀσθενῶν σχετικῶς μεγάλες περιοχές τοῦ ἐγκεφάλου εἶναι δυνατόν νά εἶναι μεταβολικῶς ἐνεργεῖς κατά τόν χρόνο πού ἔχει ἀναγγεληθῆ ὁ θάνατος καί β) **Ἐχει ἔλθει ὁ χρόνος γιά μία σοβαρή συζήτηση γιά τήν ἐπανασχεδίαση τῶν νόμων, οἱ ὁποῖοι ὠθοῦν τούς ἱατρούς σέ μία μορφή ἀπάτης** [13].

7. Πολύ ἐνδιαφέροντα -καί ἀντιφατικά, θεωροῦμε, ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τά χρησιμοποιούμενα κριτήρια διάγνωσης τοῦ «ΕΘ»- εἶναι καί τά κατωτέρω ἀνακοινωθέντα ἀποτελέσματα ἀπό τόν Καθηγητή Wijdicks καί τούς συνεργάτες του, τά ὁποῖα προέκυψαν ἀπό τήν παθολογο-ανατομική ἐξέταση τῶν ἐγκεφάλων «EN» ἀσθενῶν: α) Ἐνῶ ἡ κλινική διάγνωση τοῦ «ΕΘ» προϋποθέτει τόν «θάνατο» (νέκρωση) τοῦ ἐγκεφαλικοῦ στελέχους, διαπιστώθηκε ὅτι **στό 60 % τῶν ἐξετασθέντων ἐγκεφάλων παρατηρήθηκαν στό ἐγκεφαλικό στέλεχος ἠπιώτατες (περιοριζόμενες μόνον στο 0-5% των νευρώνων) ἰσχαιμικές ἀλλοιώσεις!** β) **Δέν διαπιστώθηκε ἡ ὕπαρξη «ἐγκεφάλου τοῦ ἀναπνευστήρος» μέ ἐκτεταμένες ἰσχαιμικές ἀλλοιώσεις τῶν νευρώνων** [14].

Κατά περίεργο τρόπο, αντί να προβληματισθούν σοβαρώς ο Καθηγητής Wijdicks και οι συνεργάτες του από τὰ εὐρήματα αὐτὰ [14] καὶ νὰ διερωτηθοῦν γιὰ τὴν ὀρθότητα τῶν κλινικῶν κριτηρίων μὲ τὰ ὁποῖα διαγιγνώσκεται ὁ «ΕΘ» -τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται σέ ὄξεϊα ἀντίφαση πρὸς τὰ παρατηρηθέντα εὐρήματά των- μὲ προβληματική λογική καταλήγουν ἀπλῶς σὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ νευροπαθολογο-ανατομική ἐξέταση τοῦ ἐγκεφάλου δέν εἶναι διαγνωστική γιὰ τὸν «ΕΘ». **Δηλαδή, δέν διερωτήθησαν, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ θεωρεῖται ὡς «νεκρό» τὸ ἐγκεφαλικό στέλεχος, ὅταν τὰ παθολογο-ανατομικά εὐρήματα σέ αὐτό, στίς περισσότερες περιπτώσεις (60%), ἦταν σχεδόν φυσιολογικά!**

Ἐλπίζομε ὅτι προσεχῶς, ὑπὸ τὴν πίεση τῶν ἀστοχιῶν στὴ διάγνωση τοῦ «ΕΘ», θὰ πεισθῇ καὶ ὁ Πρόεδρος τῆς Ἀμερικανικῆς Ἀκαδημίας τῆς Νευρολογίας καὶ εἰσηγητὴς τῶν κλινικῶν κριτηρίων διάγνωσης τοῦ «ΕΘ», Καθηγητής Wijdicks, καθὼς καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες αὐτὸν ξένοι καὶ Ἕλληνες ἰατροί, ὄχι μόνον ὅτι αὐτὰ τὰ κριτήρια εἶναι ἀνεπαρκῆ, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἡ στοιχειώδης συνέπεια μὲ τίς ἀρχές τοῦ ἱατρικοῦ λειτουργήματος ἐπιβάλλει τὴν εὐθαρσῆ ὁμολογία καὶ παραδοχὴ ὅτι ἡ νεοφανὴς αὐτὴ νεολεξία τοῦ «ΕΘ» θὰ πρέπει νὰ ἐγκαταλειφθῇ!

Τέλος, πρέπει μὲ ἔμφαση νὰ ἐπισημανθῇ ὅτι ἡ ἐπινόηση τοῦ «ΕΘ» βρῆκε πρόσφορο ἔδαφος νὰ ἀναπτυχθῇ μεταξύ ξένων ἐπιστημόνων, οἱ ὁποῖοι δέν πιστεύουν στὴν ὑπαρξη τῆς ζωοποιούσης τὸ σῶμα λογικῆς καὶ νοερᾶς ψυχῆς. Εὐχόμεαστε καὶ ἐλπίζομε ὅτι θὰ ἐπανεξετάσουν τὴν τοποθέτησή τους καὶ θὰ ἐναρμονίσουν αὐτὴν μὲ τίς ἀρχές τῆς Ὁρθόδοξης Θεολογίας καὶ Ὁρθόδοξης Ἀνθρωπολογίας οἱ Ὁρθόδοξοι Χριστιανοὶ ἰατροί (ἀλλὰ καὶ οἱ ὑπόλοιποι ἰατροί), οἱ ὁποῖοι παρεσύρθησαν ἀπὸ τὴν αἴγλη τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Harvard, τὸ ὁποῖο εἰσήγαγε τὸν νεοφανῆ ὄρο τοῦ «ΕΘ» διότι οἱ ἀρχές τῆς Ὁρθόδοξης Ἀνθρωπολογίας εἶναι οἱ μόνες, οἱ ὁποῖες ἔχουν τίς προϋποθέσεις νὰ λύσουν τὰ βιο-ηθικά ἀδιέξοδα τοῦ εὐρισκόμενου σὲ βαθειὰ σύγχυση καὶ παραπαίοντος κόσμου.

Φιλοσοφικός και θεολογικός έλεγχος τών μεταμοσχεύσεων ζωτικῶν ὀργάνων ἀπό «ἐγκεφαλικῶς νεκρούς» ἀσθενεῖς

Ὁ συγγραφεύς τοῦ πονήματος αὐτοῦ, ἰατρός καί τ. δημόσιος λειτουργός στήν ἀνώτατη ἐκπαίδευση τῆς πατρίδος μας, ἀσχολήθηκε στό Πανεπιστημιακό Ἐργαστήριο Πυρηνικῆς Ἱατρικῆς τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς τοῦ Α.Π.Θ. στό Γενικό Νοσοκομεῖο Θεσσαλονίκης «Ἱπποκράτειο» ἐπί τριάντα τρία συναπτά ἔτη μέ τή διάγνωση τῶν ἐπιπλοκῶν τῶν νεφρικῶν καί ἥπατικῶν μοσχευμάτων, ἀλλά καί μέ τόν προεγχειρητικό ἔλεγχο τῶν ὑποψηφίων, ὑγιῶν δωρητῶν ὀργάνων.² Ἐχοντας, λοιπόν, αὐτή τήν ἐμπειρία, αἰσθάνεται τήν ἀνάγκη **νά καταθέσει τή θεώρησή του**² γιά τό θέμα τῶν μεταμοσχεύσεων ζωτικῶν ὀργάνων ἀπό «ἐγκεφαλικῶς νεκρούς» («ΕΝ», εἰς τό ἐξῆς) ἀσθενεῖς.

Ὁ γράφων θεωρεῖ ὅτι τό θέμα τῆς «δωρεᾶς» ὀργάνων ἀπό «ΕΝ» δότες εἶναι ἐξαιρετικά σοβαρό καί γιά τόν λόγο αὐτό φρονεῖ ὅτι μέ τό θέμα αὐτό εἶναι ἀπαραίτητο νά ἀσχοληθῆ Πανορθόδοξη Σύνοδος τῆς Ὁρθόδοξης Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

Οἱ μεταμοσχεύσεις ἀνθρωπίνων ἰστῶν καί ὀργάνων ἀπό ὑγιεῖς δωρητές δίνουν σήμερα τή δυνατότητα τῆς ἔμπρακτης συμμετοχῆς στά προβλήματα τῶν ἐμπερίστατων συνανθρώπων μας. Φαίνεται, ὅμως, ὅτι ἡ δωρεά ὀργάνου καταξιώνεται μόνον ὅταν ἀποκλειστικό κίνητρο τῆς πράξης αὐτῆς εἶναι ἡ ἀγάπη (ἢ καλύτερα ἡ «καθαρή ἀγάπη» ἢ «ἀρχοντική ἀγάπη», ὅπως συνήθιζε νά λέει ὁ Ὅσιος Παῖσιος ὁ Ἀγιορείτης). Μόνο στήν περίπτωση αὐτή βιώνεται, μέ τήν προσωπική θυσία καί τό ἀντίστοιχο τίμημα, ἡ ἀδελφική φιλαλληλία μέ τήν ὁποῖαν καταργεῖται ὁ ἀτομισμός καί ἐξυψώνεται ἡ κοινωνία σέ κοινωνία ἀγάπης.

2 ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ 1975/1986, ἄρθρο 13, παρ. 1 καί ἄρθρο 14 παρ. 1.

Ἄλλωστε, ἡ ἐφαρμογή τῶν προτροπῶν τοῦ Ἁγίου Ἀποστόλου Παύλου «ἀλλήλων τά βάρη βαστάζετε καί οὕτως ἀναπληρώσατε τόν νόμον τοῦ Χριστοῦ» (Γαλ. 6, 2) καί «εἰ πάσχει ἐν μέλος, συμπάσχει πάντα τά μέλη» (Α΄ Κορινθ. 12, 26) προϋποθέτει τήν ὑπαρξη αὐτῆς ἀκριβῶς τῆς «καθαρῆς ἀγάπης».

Δωρεά ζωτικοῦ ὄργάνου ἀπό ὑγιεῖς δωρητές

Μέ τίς προϋποθέσεις πού προαναφέρθηκαν φαίνεται -ὅπως νομίζομε ὅτι ἀποδεικνύεται στή συνέχεια- ὅτι ἡ μόνη δωρεά ὄργάνου, ἡ ὁποία ἔχει ἀποκλειστικό κίνητρο τήν ἀγάπη, εἶναι ἡ δωρεά ἀπό ὑγιεῖς δωρητές χωρίς, ὅμως, νά προκαλεῖται ὁ θάνατος τοῦ δωρητοῦ ἀπό τή δωρεά αὐτή. Καί στήν περίπτωσι, ὅμως, αὐτή, ἡ ἀπόφασι γιά τή δωρεά ὄργάνου θά πρέπει νά λαμβάνεται μετὰ ἀπό ἐντελεχῆ ἔλεγκο καί ἰδανικῶς μετὰ ἀπό σύμφωνη γνώμη διακριτικοῦ Πνευματικοῦ Πατρός, ὁ ὁποῖος θά εἶναι σέ θέση νά ἐκτιμήσει ἐάν ὁ ὑποψήφιος δωρητής ἔχει τίς πνευματικές προϋποθέσεις νά ὑποστῆ τίς βραχυπρόθεσιμες καί μακροπρόθεσιμες συνέπειες αὐτῆς τῆς δωρεᾶς.

Ἀκόμη καί ὅταν ὑπάρχουν οἱ προαναφερθεῖσες προϋποθέσεις, ἔχομε τή γνώμη ὅτι ὁ ὑγιής Χριστιανός ὀφείλει νά προβαίνει στήν δωρεά ὄργάνου μέ ἔνθεσι συστολή, διότι γνωρίζει ὅτι: α) ἔχει ὅλο «τό εἶναι δεδανεισμένον» [15] καί β) τό σῶμα του δέν τοῦ ἀνήκει [16]. ἐπιπροσθέτως δέ, διότι ἐμπιστεύεται τή συνεχουσα τά πάντα θεία Πρόνοια -καί τήν «κηδεμονίαν καί φιλοτιμίαν τοῦ Δεσπότου»- γιά ὅλη τήν κτίσι καί ἰδιαίτερα γιά τόν ὑπ' Αὐτοῦ πλασθέντα ἄνθρωπο. Οἱ ἐπιφυλάξεις του τελικῶς νικῶνται ἀπό τήν καινή ἐντολή τῆς ὑπέρ τοῦ πλησίον ἀγάπης, ἀλλά καί τότε δωρίζει μέ τή βαθειά ἐπίγνωσι ὅτι διαχειρίζεται κτῆμα τοῦ Θεοῦ.

Τό ἐρώτημα ἐάν ὁ ἀποκαλούμενος «ἐγκεφαλικός θάνατος» («ΕΘ», στό ἔξῃς) ταυτίζεται μέ τόν βιολογικό θάνατο τοῦ ἀνθρώπου δέν ἀποτελεῖ «σχολαστικόν προσδιορισμόν» καί ἐπουσιώδη λεπτο-

μέρεια, αλλά καίριον ἐρώτημα εἰς τόν ὅλο προβληματισμό πού ἔχει σχέση μέ τή μεταμόσχευση ὀργάνων ἀπό τούς ἀποκαλούμενους «ΕΝ» δότες. Ἀπό τήν ἀπάντηση τοῦ ἐρωτήματος αὐτοῦ θά ἀξιολογηθῆ θεολογικῶς, φιλοσοφικῶς καί κοινωνικῶς τό θεμιτόν ἢ ὄχι τῆς λήψης ὀργάνων ἀπό τούς ἀσθενεῖς αὐτούς. Ἐάν, δηλαδή, ὁ «ΕΘ» ταυτίζεται μέ τόν βιολογικό θάνατο τοῦ ἀνθρώπου, τότε, ἀπό πλευρᾶς τοῦ δότου, τίθεται μόνον τό θεολογικό ἐρώτημα, ἐάν ἔχει ὁ Ὁρθόδοξος Χριστιανός τήν ἐξουσία τῆς διάθεσης τῶν ὀργάνων του μετά θάνατον καί ἐάν ἡ πράξη αὐτή εἶναι ἀξιοσύστατη.

Εἶναι ἀποδεκτός ὁ ἐκούσιος τερματισμός τῆς ζωῆς;

Ἐάν ὁ «ΕΘ» δέν ταυτίζεται μέ τόν βιολογικό θάνατο τοῦ ἀνθρώπου, τότε, προφανῶς, ἡ προεκπεφρασμένη «δωρεά» τῶν ὀργάνων τοῦ «ΕΝ» συνιστᾷ ἰδιότυπη μορφῆς ἐκούσιο τερματισμό τῆς ζωῆς (ἰδιότυπη «αὐτοκτονία»). Στήν τελευταία περίπτωση εἶναι ἀσφαλῶς ἀπαραίτητος ὁ θεολογικός, φιλοσοφικός καί κοινωνικός ἔλεγχος τοῦ προβλήματος. Σοβαρότατο, ὅμως, πρόβλημα στήν περίπτωση αὐτή τίθεται καί γιά τόν ἰατρό ὁ ὅποιος, ἀφαιρώντας ζωτικά ὄργανα, προβαίνει στή διακοπή τῆς ζωῆς τοῦ ἀσθενοῦς. Εἶναι σαφές ὅτι, τοιοιτοτρόπως δρῶν ὁ ἰατρός, παραβαίνει τήν ἐντολή τοῦ Δεκαλόγου «οὐ φονεύσεις» (Παλαιά Διαθήκη, Ἐξοδος Κ', 15). Ἡ ἐντολή αὐτή ἔχει ἀπόλυτη ἐφαρμογή, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐξαιρέσεως, ἀκόμη καί γιά τήν περίπτωση ὅπου μέ τόν θάνατο κάποιου «δίνεται ζωή» σέ κάποιον ἄλλον.

Πολύ διαφωτιστική εἶναι καί ἡ θέση τῆς Διαρκοῦς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὅπως αὐτή δημοσιεύθηκε στό δελτίο τύπου τῆς 14^{nc} Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 2000 περί τῆς «εὐθανασίας»: «Ἡ ζωή μας ἀποτελεῖ υπέρτατο δῶρο τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀρχή καί τό τέλος τοῦ ὁποίου βρίσκονται στά χέρια Του καί μόνον («εἰ μή ἐν χειρὶ αὐτοῦ ψυχὴ πάντων ζώντων καί πνεῦμα παντός ἀνθρώπου;», Ἰώβ, ιβ, ' 10)». Ἀκόμη, «οἱ ἀνθρωποὶ προσευχόμεσθε, δέν ἀποφασί-

ζουμε για τή ζωή και τόν θάνατο» και περαιτέρω -στό ίδιο πάντοτε δελτίο τύπου- «...κάθε θάνατο πού αποτελεί αποτέλεσμα ανθρώπινων αποφάσεων και ἐπιλογῶν -ὄσο “καλός” κι ἂν ὀνομάζεται- τόν ἀπορρίπτει ὡς “ὑβριν” κατά τοῦ Θεοῦ. Κάθε δέ ἰατρική πράξη πού δέν συντελεῖ στήν παράταση τῆς ζωῆς, ἀλλά προκαλεῖ ἐπίσπευση τῆς στιγμῆς τοῦ θανάτου τήν καταδικάζει ὡς ἀντιδεδοντολογική και προσβλητική τοῦ ἰατρικοῦ λειτουργήματος». Οἱ προαναφερθεῖσες θέσεις ἔχουν ἀσφαλῶς ἀπόλυτη ἐφαρμογή και στήν περίπτωση τῆς «δωρεᾶς» ὀργάνων ἀπό «ΕΝ» ἀσθενεῖς, ἄμεσο ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας εἶναι ἡ διακοπή τῆς ζωῆς τῶν ἀσθενῶν αὐτῶν.

Εἶναι δυνατή ἡ ἐκτίμηση τοῦ περιεχομένου τῆς συνείδησης στους «ΕΝ» ἀσθενεῖς;

Ὅπως ἔχει πλέον ἐπανειλημμένως ἀποδειχθῆ, σέ πολλούς «ΕΝ» ἀσθενεῖς ὑπάρχουν ὑπολειπόμενες λειτουργίες τοῦ ἐγκεφάλου (νευρο-ορμονική λειτουργία, σταθερή αἰμοδυναμική κατάσταση γιά κάποιο χρονικό διάστημα και παραγωγή ἠλεκτρικῶν δυναμικῶν). Εἶναι ἐπίσης γνωστό ὅτι, ἐπειδή φαίνεται νά εἶναι κατηρημένη ἡ ἐγρήγορη, δέν εἶναι δυνατόν νά γίνει ἐκτίμηση τοῦ περιεχομένου τῆς συνείδησης. Παρά τό γεγονός αὐτό, πολλοί ἰατροί ταυτίζουν τούς «ΕΝ» ἀσθενεῖς μέ τούς βιολογικῶς νεκρούς (διαπίστωση μή ἀναστρέψιμης διακοπῆς τῆς καρδιακῆς και τῆς ἀναπνευστικῆς λειτουργίας) ἰσχυριζόμενοι ὅτι δέν διαπιστώνεται σέ αὐτούς ὑπαρξη συνείδησης· τή θεωρούμενη ἀπώλεια τῆς συνείδησης θεωροῦν οἱ ἰατροί αὐτοί ὡς ἐπαρκές κριτήριο διαπίστωσης τοῦ θανάτου. Ἡ συνείδηση, ὅμως, εἶναι ἐσωτερικό βίωμα και δέν εἶναι δυνατόν, ἐπί τοῦ παρόντος, νά ἐλεγχθῆ τό περιεχόμενό της μέ ὁποιαδήποτε ἰατρική δοκιμασία.

Περαιτέρω, ἡ θέση τῆς Θεολογίας τῆς Ὁρθόδοξης Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας εἶναι σαφέστατη. Ἐνσυνείδητη, δηλαδή, ζωή ὑπάρχει και

στήν περίπτωση κατά τήν ὁποίαν ὁ ἐγκέφαλος εἶναι κατεστραμμένος, ἀλλά τό ὑπόλοιπο σῶμα λειτουργεῖ. Ὅπως εἶναι γνωστό, ἡ ὕπαρξη ζωῆς προϋποθέτει τήν ὕπαρξη τῆς νοεράς καί λογικῆς ψυχῆς, ἡ ὁποία ἀφ' ἑνός ζωοποιεῖ τό συνημμένο σῶμα καί ἀφ' ἑτέρου παρέχει στόν ἄνθρωπο τήν ἐνσυνειδησία.

Ἡ ὑπόσταση τοῦ ἀνθρώπου (μέ τή συνακολουθοῦσα ἐνσυνειδησία) δέν καταργεῖται ὄχι μόνον ὅταν εἶναι κατεστραμμένος ὁ ἐγκέφαλος, ἀλλά οὔτε μετά τή λύση τῆς συμφύιας ψυχῆς-σώματος. Ἐπομένως, καί ὑπό θεολογική ἄποψη, δέν εὐσταθεῖ ὅτι οἱ «ΕΝ» ἀσθενεῖς δέν ἔχουν συνείδηση. Μερικοί θεολόγοι, μάλιστα, σχολιάζουν ὅτι, ἐπειδή ὁ ἐγκέφαλος ἔχει ὑποστει βαρύτατη βλάβη, δέν εἶναι ἰκανός νά προσλάβει αἰσθητικά ἐρεθίσματα καί ἐπομένως δέν ὑφίσταται ὁ νοῦς ὄλο τόν περισπασμό ἀπό τά ποικίλα εἰσερχόμενα ἐρεθίσματα τῶν αἰσθήσεων, ὁπότε ἔχει -σε ὀρισμένες τουλάχιστον περιπτώσεις- καλύτερες προϋποθέσεις γιά τήν ἀπερίσπαστη ἀναφορά του πρὸς τόν Θεόν!

Παρόμοια, ἐπιφανειακῶς τουλάχιστον, ἄποψη ἐκφράζεται στόν «Φαίδωνα» ὑπό τοῦ Πλάτωνος: «Λογίζεται (ἡ ψυχὴ) δέ γέ που τότε κάλλιστα, ὅταν αὐτήν τούτων μηδέν παραλυπῆ, μήτε ἀκοή μήτε ὄψις μήτε ἀλγηδῶν μηδέ τις ἡδονή, ἀλλ' ὅτι μάλιστα αὐτή καθ' αὐτήν γίγνηται ἐῶσα καίρειν τό σῶμα καί, καθ' ὅσον δύναται μή κοινωνοῦσα αὐτῷ μηδ' ἀπτομένη ὀρέγνται τοῦ ὄντος» [17].

Σχέση τοῦ ἐγκεφάλου μέ τή συνείδηση τοῦ ἀνθρώπου

Πολλοί, παλαιότερα καί πρόσφατα, ὑποστηρίζουν ὅτι κάθε σκέψη εἶναι ἀπόρροια βιοχημικῶν λειτουργιῶν, ὅτι ἐάν δέν ὑπάρχει ἡ ἐνέργεια τῶν χημικῶν οὐσιῶν -ἀπό τίς ὁποῖες ὁ ὄργανισμός προμηθεύεται τήν ἀπαραίτητη ἐνέργεια γιά τίς διάφορες λειτουργίες του- δέν εἶναι δυνατόν νά ὑπάρχει συνείδηση, ὅτι ἡ συνείδηση οἰκοδομεῖται στόν ἐγκέφαλο καί ὅτι μέ τή μέθοδο τῆς ποζιτρονιακῆς

τομογραφίας (Positron Emission Tomography) καί μέ τή μέθοδο τῆς λειτουργικῆς ἀπεικόνισης μέ τόν μαγνητικό συντονισμό (functional Magnetic Resonance Imaging) εἶναι δυνατόν νά ἐπισκοπηθῆ ἡ συνείδηση τῶν ἀνθρώπων!

Περαιτέρω, διατυπώνουν τήν ἄποψη ὅτι διάφοροι ἀνατομικοί σχηματισμοί τοῦ ἐγκεφάλου -σέ συνεργασία μέ τόν φλοιό τῶν ἐγκεφαλικῶν ἡμισφαιρίων καί τή συμμετοχή διαφόρων νευροδιαβιβαστῶν (οὐσίες μέ τίς ὁποῖες γίνεται ἡ ἐπικοινωνία τῶν νευρικών κυττάρων)- καθιστοῦν τόν ἄνθρωπο ἰκανό νά ἐποπτεύει τή σκέψη καί τό συναίσθημά του, νά διατηρεῖ πλήρη ἐναισθησία³ τῶν ψυχικῶν φαινομένων καί νά διαμορφώνει καί νά διατηρεῖ κώδικα ἠθικῶν ἀξιῶν. Ἡ ἐναισθησία, ὅμως, τῶν ψυχικῶν φαινομένων καί ἡ διαμόρφωση τοῦ κώδικα ἠθικῶν ἀξιῶν καθίσταται δυνατή καί ἔχει ἄμεση σχέση μόνον ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τήν ὑπό τοῦ Θεοῦ δοθεῖσα νοερά καί λογική ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου.

Πρὶν γίνεῖ ἀναφορὰ στήν οὐσία τῶν ἀντιρρήσεων σχετικά μέ τό θέμα τῆς σχέσης τοῦ ἐγκεφάλου καί τῆς συνείδησης, ὅπως αὐτές ἀναφέρθηκαν προηγουμένως, θά πρέπει νά ἐπισημανθῆ ὅτι δέν ὑπάρχει δυνατότητα μέ ὁποιοδήποτε συνδυασμό κλινικῶν κριτηρίων νά διαπιστωθῆ ἡ ὑπαρξή διαχύτως κατεστραμμένου ἐγκεφάλου πρό τῆς καρδιακῆς παύσης. Παρομοίως, δέν ὑπάρχει ἡ προαναφερθεῖσα δυνατότητα ἀκόμη καί ὅταν χρησιμοποιηθοῦν οἱ πλέον σύγχρονες παρακλινικές μέθοδοι γιά τή διάγνωση τοῦ «ΕΘ», διότι καμιά μέθοδος δέν ἔχει μέχρι σήμερα τέτοια εἰδικότητα στή διάγνωση τοῦ «ΕΘ», ὥστε νά εἶναι ἀποδεκτὴ ὡς ἀδιάψευστο κριτήριον γιά τήν ἀναγγελία τοῦ θανάτου στήν καθημερινή κλινική πράξη.

---

3 Ἐναισθησία εἶναι ἡ δυνατότητα τοῦ ἀνθρώπου νά ἀντιλαμβάνεται τίς φυσιολογικές, ἀλλά καί τίς παθολογικές ψυχικές διεργασίες, οἱ ὁποῖες συμβαίνουν σέ αὐτόν.

Άπό τίς απόψεις τῶν ἐπιστημόνων πού ἀναφέρθηκαν προηγου-
 μένων, ἀναφορικῶς πρὸς τή σχέση συνείδησης καί ἐγκεφάλου, δη-
 μιουργοῦνται εὐλόγα ἐρωτήματα. Κατ' αὐτούς οἱ ψυχικές διεργασίες
 καί ἐκδηλώσεις τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἀποτέλεσμα φυσιολογικῶν ἢ
 παθολογικῶν μεταβολῶν -ποιοτικῶν ἢ ποσοτικῶν- τῶν νευροδια-
 βιβαστῶν. Ἐντυπωσιάζει καί ἡ ἄποψή τους ὅτι ἡ διαμόρφωση καί
 ἡ διατήρηση τοῦ κώδικα ἠθικῶν ἀξιῶν εἶναι ἐπίσης ἀποτέλεσμα
 τῶν λειτουργικῶν διεργασιῶν διαφόρων ἀνατομικῶν δομῶν τοῦ
 ἐγκεφάλου!

Ὁ ἐγκέφαλος εἶναι μόνον τό ὄργανον ἔκφρασης τῶν ψυχικῶν φαινομένων, ὄχι ἡ αἰτία τους

Ὁ ἐγκέφαλος εἶναι τό ἀπαραίτητο σωματικό ὄργανο μόνο γιά
 τήν ἐκδήλωση καί φανέρωση τῶν ψυχικῶν φαινομένων, ἀλλά δέν
 ἀποτελεῖ τήν αἰτία καί τήν πηγή τῶν πνευματικῶν φαινομένων τοῦ
 νοῦ, ὅπως ἡ βούληση, ἡ σκέψη, ἡ κρίση καί τά συναισθήματα. Προ-
 κειμένου νά γίνει ἀντιληπτή ὁποιαδήποτε αἴσθηση, δέν ἐπαρκεῖ ἡ
 πρόσληψη τοῦ κατάλληλου ἐρεθίσματος ἀπό τά αἰσθητήρια ὄργανα,
 ἀλλά ἀπαιτεῖται κυρίως ἡ ἐνεργοποίηση τοῦ ἐγκεφάλου ὑπό τῆς
 κατάλληλης λειτουργίας τῆς ψυχῆς. Εἶναι γνωστό ἀπό τήν ἀρχαιό-
 τητα ὅτι, ἐάν ἡ ψυχὴ δέν ἐστιάζει τήν προσοχή της στά ἐρεθίσματα
 καί στίς πληροφορίες πού καταφθάνουν στά αἰσθητήρια ὄργανα,
 δέν παράγεται ὁποιαδήποτε αἴσθηση, *καθόσον ἡ ψυχὴ εἶναι ἡ αἰτία
 καί ἡ πηγή τῆς αἴσθησης*. Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης εἰς τό «Περί
 κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου» ἔργο του γράφει: «...αὐτός ὁ ἐγκείμενος
 νοῦς ...θεωρεῖ διά τῶν ὀφθαλμῶν τό φαινόμενον· οὗτος συνιεῖ διά τῆς
 ἀκοῆς τό λεγόμενον... καί τῇ χειρὶ χρῆται πρὸς ὅ,τι βούλεται» [18].

Ἔτσι ἐξηγεῖται -ἐάν λάβουμε ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ νοῦς εἶναι «τό κα-
 θαρώτατον μέρος τῆς ψυχῆς» καί «ὁ ὀφθαλμός τῆς ψυχῆς», κατά
 τόν ἅγιον Ἰωάννη τόν Δαμασκνὸ [19]- τό γνωστό ρητό: «νοῦς ὀρῆ

καί νοῦς ἀκούει» [20]. Ἡ αἴσθησις, δηλαδή, ἐξαρτᾶται ἀπό τὴν προσοχή καί τὴ θέλησις τῆς ψυχῆς. Σέ περίπτωση καταστροφῆς τοῦ ἐγκεφάλου οἱ λογικὲς ἐνέργειες τῆς ψυχῆς ὑφίστανται, ἀλλὰ δέν εἶναι δυνατὸ νά ἐκδηλωθοῦν αἰσθητῶς.

Θέσεις καί ἄλλων ἀρχαίων φιλοσόφων γιά τή σχέση ἐγκεφάλου καί ψυχῆς

Εἶναι δυνατόν νά ὑποστηριχθῆ ὅτι παρόμοια πρὸς τὰ προαναφερθέντα ἰσχυρίζεται, μέ συνεσκιασμένο «σπερματικό λόγο», καί ὁ μέγας προσωκρατικός φιλόσοφος Ἡράκλειτος· ὅτι, δηλαδή, ὁ ἄνθρωπος εἶναι «κατὰ φύσιν ἄλογος»· μόνον τό «περιέχον» (δηλαδή, ἡ ψυχὴ) τόν ἄνθρωπον εἶναι λογικόν καί «φρενῆρες» (ἔχει νόησι). Περαιτέρω, ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ συμφυῆς μέ τό «περιέχον» νοῦς «ἐνδύεται» ἐξ αὐτοῦ τὴ λογικὴ του δύναμη [21]. Τό συμπέρασμα ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω εἶναι ὅτι, κατὰ τόν Ἡράκλειτο, ἡ αἰτία τῶν ψυχικῶν φαινομένων δέν εἶναι ἡ «κατὰ φύσιν» κατασκευὴ τοῦ ἐγκεφάλου, ἀλλὰ ἡ λογικὴ ψυχὴ.

Ὁ Ἀριστοτέλης γράφει ὅτι ἡ ψυχὴ: α) εἶναι ἡ αἰτία καί ἡ ἀρχὴ τοῦ ζῶντος σώματος [22], β) εἶναι αὐτή, ἡ ὁποία συγκρατεῖ τό σῶμα, καί ὅτι αὐτό σήπεται, ὅταν ἡ ψυχὴ ἐξέλθει [23] καί γ) εἶναι ἐκείνη, ἡ ὁποία παρέχει στά ζῶα τὴν κίνηση [24].

Ὁ Γαληνὸς ἐπικρίνων τόν Πραξαγόρα καί τόν Ἡρόφιλο ὑποστηρίζει ὅτι τό αἴτιον τῶν κινήσεων τοῦ σώματος εἶναι ἡ ψυχὴ καί ὅτι οἱ μύες καί τὰ νεῦρα εἶναι ἀπλῶς ὄργανά της. Ἀπόλυται δέ κάθε κίνηση μετὰ τὴν ἀπώλεια τῆς ψυχῆς [25].

Εἶναι εὐνόητο ὅτι οἱ προαναφερθεῖσες ἀπόψεις, ὅτι δηλαδή οἱ σκέψεις εἶναι ἀπόρροια βιοχημικῶν λειτουργιῶν, συνιστοῦν σπὴν πραγματικότητα ἄρνησις τῆς ὑπαρξης τῆς αἴτης νοεῖας καί λογικῆς ψυχῆς στὸν ἄνθρωπο, ὅπως δέχεται αὐτὴν ἡ Θεολογία τῆς Ὁρθόδοξης Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ Ὁρθόδοξη διδασκαλία περί ψυχῆς

Κατά τή Θεολογία τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ψυχὴ δίνεται ὑπό τοῦ Θεοῦ στόν ἄνθρωπο «ἐξ ἄκρας συλλήψεως» [26], δίδει δι' ὅλου τοῦ σώματος καί εἶναι αὐτή πού τό ζωοποιεῖ [27]. Ἡ ψυχὴ στόν ἄνθρωπο διακρίνεται σέ οὐσία καί ἐνέργειες [28], μερικές ἀπό τίς ὁποῖες γίνονται ἀντιληπτές μέ τίς λειτουργίες τῶν διαφόρων ὀργάνων. Ὅταν ὑποστῆ σοβαρή βλάβη κάποιος ἀσθενής (π.χ. βαρεῖά κρανιοεγκεφαλική κάκωση), τότε καθίσταται ἀδύνατη ἡ ἐκδήλωση τῶν ἐνεργειῶν (λειτουργιῶν) τῆς ψυχῆς, οἱ ὁποῖες φανερώνονται διά τοῦ ἐγκεφάλου. Ἡ ἀδυναμία, ὅμως, φανέρωσης κάποιος λειτουργίας τῆς ψυχῆς δέν σημαίνει ὅπωςδήποτε ὅτι δέν ὑπάρχει ἡ ψυχὴ στό ἀνθρώπινο σῶμα ἢ, μέ ἄλλη ἀκριβέστερη ἔκφραση, ὅτι ἔχει γίνεи λύση τῆς συμφύιας ψυχῆς-σώματος.

Ἡ ἀστοχία τῆς ταύτισης τοῦ περιεχομένου τῆς συνείδησης μέ τήν ἐγρήγορη

Σέ συνάφεια μέ τό θέμα τοῦ «ΕΘ», γίνεται ἀντιληπτό γιατί οἱ προαναφερθέντες ἐπιστήμονες ταυτίζουν στούς «ΕΝ» ἀσθενεῖς τήν ἀδυναμία ἔκφρασης καί προσέγγισης τοῦ περιεχομένου τῆς συνείδησης μέ τήν ἔλλειψη συνείδησης γιά τήν ὁποία θεωροῦν ὅτι εἶναι ἀδύνατο νά ὑπάρχει, ἀφοῦ φαίνεται κατεστραμμένος ὁ ἐγκέφαλος. Ἡ θεώρησή τους αὐτή ἐρμηνεύεται ἀπό τό γεγονός ὅτι ταυτίζουν τή συνείδηση (consciousness) μέ τήν ἐγρήγορη (wakefulness, alertness), χωρίς νά ἐξετάζουν τί συμβαίνει μέ τό περιεχόμενο τῆς συνείδησης. Ἔτσι, ἐπίσης, ἐξηγεῖται τό γεγονός ὅτι εἶναι δυνατός κατ' αὐτούς ὁ ἔλεγχος τῆς «συνείδησης» (δηλαδή, τῆς ἐγρήγορης) μέ τή μέθοδο PET (Positron Emission Tomography) καί τή λειτουργική μαγνητική ἀπεικόνιση (functional Magnetic Resonance Imaging) -μέθοδοι μέ τίς ὁποῖες εἶναι δυνατόν νά ἐντοπίζεται ἡ ἐνεργοποι-

ούμενη περιοχή του ἐγκεφάλου, μετά τήν ἐφαρμογή κάποιου ἐρεθίσματος, ἀλλ' οὐδεμία πληροφορία λαμβάνεται γιά τίς σκέψεις ἢ τό ὑπόλοιπο περιεχόμενο τῆς συνείδησης, καθόσον δέν γνωρίζομε τούς νευρικούς μηχανισμούς τῆς σκέψης [29].

Συνέπειες τῆς ταύτισης τοῦ περιεχομένου τῆς συνείδησης μέ τήν ἐγρήγορη

Ὅσοι ὑποστηρίζουν ὅτι τά ψυχικά φαινόμενα ὀφείλονται μόνο σέ φυσιολογικά ἢ παθολογικά βιολογικά φαινόμενα -τά ὁποῖα λαμβάνουν χώρα στόν ἐγκέφαλο- θά πρέπει νά παραδεχθοῦν ὅτι:

α) Ἄρνοῦνται στήν πραγματικότητα τήν ἄυλη ὑπόσταση τῆς νοερᾶς καί λογικῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου καί ἐξισώνουν αὐτήν πρός τήν «ψυχή» τῶν ζώων, ἀφοῦ θεωροῦν ὅτι ἡ συνείδηση εἶναι ἀποτέλεσμα βιοχημικῶν διεργασιῶν.

β) Θεωροῦν ὅτι δέν εἶναι δυνατόν νά ὑπάρχουν προσωπικές αὐτοσυνείδητες ἐμπειρίες οὔτε προσωπικός αὐτοσυνείδητος νοῦς -ὅπως ἀποδέχεται αὐτές τίς ἔννοιες ὁ τιμηθεῖς μέ τό βραβεῖο Nobel, John Eccles, [30]- ἀλλά μόνον ἕνας ὑλιστικός ντετερμινισμός μέ βάση τόν ὁποῖον εἶναι δυνατόν νά προβλέπονται οἱ σχεδόν πανομοιότυπες ἀντιδράσεις μετά τήν ἐφαρμογή κάποιου ἐρεθίσματος, κάτω ἀπό τίς ἴδιες πειραματικές συνθῆκες, ὅπως συμβαίνει στά ζῶα.

γ) Ὁ ἄνθρωπος δέν εἶναι ἐλεύθερος, δέν ἔχει τό αὐτεξούσιο τῆς ἐπιλογῆς τῶν ἐνεργειῶν του καί δέν εἶναι ὑπεύθυνος γιά τίς πράξεις του, ἀφοῦ θεωρεῖται ὅτι ἡ αἰτία τῶν ὁποίωνδήποτε παθολογικῶν ψυχικῶν φαινομένων εἶναι οἱ ποιοτικές ἢ ποσοτικές μεταβολές τῶν νευροδιαβιβαστῶν καί τῶν ὑποδοχέων τους.

Διαφορά τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τὴν «ψυχὴ» τῶν ζώων

Οἱ προαναφερθέντες νευρο-επιστήμονες φαίνεται ὅτι ἐξαρτοῦν μὲ μονοσήμαντο τρόπο τὴν ὕπαρξη τῆς συνείδησης ἀπὸ τὴν ἀνατομικὴ καὶ λειτουργικὴ ἀκεραιότητα τοῦ ἐγκεφάλου, ἐνῶ συγχρόνως δὲν ἐξετάζουν, ἐάν ὑφίστανται καὶ ποιά εἶναι τὰ εἰδοποιά γνωρίσματα τῆς «συνείδησης» τῶν ζώων ἀπὸ ἐκείνης τῶν ἀνθρώπων. Περαιτέρω, ἀντιπαρέρχονται τὴν Πατερικὴ ἄποψη ὅτι «ψυχὴ» τῶν ζώων ὑπάρχει μόνον κατ' ἐνέργειαν, νοούμενη μόνον ὡς βιολογικὴ ζωὴ, διὰ τῆς ὁποίας ἐνεργοῦνται τὰ τοῦ σώματος [31]. Ἀντιθέτως, ὁ ἄνθρωπος ἔχει νοερά καὶ ἔλλογη ψυχὴ κατ' οὐσίαν καὶ κατ' ἐνέργειαν [27]. Ἀποτέλεσμα, ἄλλωστε, αὐτῆς τῆς διαφορᾶς εἶναι ὅτι τὰ ζῶα δὲν σκέπτονται, δὲν ἔχουν «κώδικα ἠθικῶν ἀξιών», δὲν ἔχουν αὐτοσυνειδητὲς ἐμπειρίες, δὲν ἔχουν ἐλευθερία ἐπιλογῆς καὶ δὲν διαθέτουν τὸ αὐτεξούσιο. Γιὰ τὸν λόγο αὐτό, μετὰ τὸν θάνατο τῶν ζώων, οὐδὲν ἀπομένει [31], ἐνῶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία ἔχει νοῦ, λόγο καὶ αἴσθησι [32], εἶναι ἐκείνη, ἡ ὁποία μὲ ἄγνωστο καὶ ἄκρως μυστηριώδη τρόπο, τόσον ὅταν εἶναι συνημμένη μὲ τὸ σῶμα ὅσο καὶ ὅταν λυθῆ ἢ συμφυῖα αὐτή, παρέχει τὴν αὐτοσυνειδησία.

Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου ἡ νοερά καὶ λογικὴ ψυχὴ εἶναι ἐκείνη ἡ ὁποία, μὲ τὰ εἰδοποιά της γνωρίσματα διαθέτει τὸ αὐτεξούσιο, τὴν ἐλευθερία τῆς ἐπιλογῆς, τὴν ὕπαρξη μεταμέλειας καὶ μετανοίας, τὴ δυνατότητα ἐπικοινωνίας μετὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς προσευχῆς καὶ τὴ βίωσι τόσο τῶν τύψεων καὶ τοῦ ἄχθους τῶν παθῶν ὅσο καὶ τὴν ἐμπειρία τῆς βίωσης τῶν ἀρετῶν, κατ' ἐξοχὴν τῆς ἀρετῆς τῆς ἀγάπης.

Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἡ νοερά καὶ λογικὴ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ζωοποιεῖ τὸ συνημμένο σῶμα [27] καὶ ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο οἱ ἐνέργειες τῆς ψυχῆς καθιστοῦν δυνατὴ, ἀλλὰ καὶ ἐπηρεάζουν, τὴ

λειτουργία τῶν διαφόρων ὀργάνων ἀποτελοῦν μέγιστα μυστήρια, τὰ ὅποια δέν εἶναι δυνατόν νά ἐξερευνηθοῦν ἀπό τήν ἐπιστήμη.

Λειτουργία τῆς ψυχῆς «καθ' ἑαυτήν»

Ἰδιαίτερα ἀξιοσημεῖωτο εἶναι καί τό ἀναφερόμενο ὑπό τοῦ Ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ ὅτι ἡ ψυχὴ λειτουργεῖ καί «καθ' ἑαυτήν» καί «μετά τοῦ σώματος» [33]. Μία ἀπό τίς χαρακτηριστικές ιδιότητες τῆς ψυχῆς, «ἡ καθ' ἑαυτήν λειτουργία», εἶναι ἡ δυνατότητα τῆς πρός ἐπιτέλεση πολύπλοκων διανοητικῶν καί ἀφηρημένων ἐργασιῶν, τίς ὅποιες ἐκτελεῖ μέ τελειότερο τρόπο, ὅταν δέν προσέχει τὰ προερχόμενα ἀπό τόν ἐξωτερικό κόσμο ἐρεθίσματα, ἐργασία ἡ ὅποια εἶναι πλέον προσφιλέης εἰς αὐτήν [34].

Ἡ λειτουργία αὐτῆς «μετά τοῦ σώματος» συνίσταται στήν, μέ μυστηριώδη καί ἀκατάληπτο τρόπο ἐπισυμβαίνουσα, ἐνεργοποίηση τοῦ ἐγκεφάλου μέ τήν ὁποῖαν καθίσταται δυνατή ἡ διά τῶν αἰσθήσεων ἐπικοινωνία μέ τόν ἔξω κόσμο ἀλλά καί ἡ ἀντίληψη τῶν μεταβολῶν τοῦ «ἐσωτερικοῦ περιβάλλοντος» τοῦ σώματος.

Ὅταν, λοιπόν, εἶναι κατεστραμμένος ὁ ἐγκέφαλος -ἐνῶ τό ὑπόλοιπο σῶμα λειτουργεῖ-, δέν εἶναι δυνατόν νά φανερωθοῦν ὀρισμένες ἐνέργειες τῆς ψυχῆς, οἱ ὁποῖες ὑπό φυσιολογικές συνθήκες καθίστανται φανερές διά τοῦ ἐγκεφάλου. Ἡ μή φανέρωση, ὅμως, τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν τῆς ψυχῆς δέν εἶναι ἀπόδειξη ὅτι ἡ ψυχὴ δέν μπορεῖ νά συνεχίσει νά λειτουργεῖ «καθ' ἑαυτήν». Ἡ ταύτιση, ἐπομένως, τῆς ἀπουσίας φανέρωσης ἐνεργειῶν τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς μέ τήν ἀπουσία συνείδησης, ὅπως αὐτή ἐπιχειρεῖται ἀπό ὀρισμένους ἐπιστήμονες, δέν ὑποστηρίζεται ἀπό τήν Πατερική Παράδοση καί τή Θεολογία τῆς Ὁρθόδοξης Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ ψυχὴ συντονίζει τίς σωματικές λειτουργίες

Ὁ Μέγας Βασίλειος θεωρεῖ ὡς ἔργο τῆς λογικῆς ψυχῆς (καὶ ὄχι τοῦ ἐγκεφάλου) τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸν συντονισμό -τὴν ὀλοκλήρωση- τῶν ἐπὶ μέρους λειτουργιῶν τοῦ ἀνθρώπινου σώματος: «Θαύμαζε τὸν τεχνίτην, πῶς τῆς ψυχῆς σου τὴν δύναμιν πρὸς τὸ σῶμα συνέδησεν, ὡς μέχρι τῶν περάτων αὐτοῦ διῖκνουμένην, τὰ πλεῖστον διεστῶτα μέλη πρὸς μίαν σύμπνοιαν καὶ κοινωνίαν ἄγειν» [35]. Πολύ σημαντικό καὶ διαφωτιστικό, ἐν προκειμένῳ, εἶναι καὶ ἓνα χωρίο τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Σιναΐτου: «καὶ γὰρ ἡ ψυχὴ μία μὲν οὔσα, τὰ δὲ μέλη τοῦ σώματος πολλά, πάντα αὐτὴ κρατεῖ καὶ ζωοποιεῖ καὶ κινεῖ τὰ ζωῆς δεκτικά, τὰ δὲ κατὰ τινὰ συμβατικὴν ἀσθένειαν καταψυγέοντα μέλη, ὡς νεκρά καὶ ἀκίνητα, φέρει μὲν ἐν ἑαυτῇ, πλὴν ἄζωα καὶ ἀναίσθητα» [36]· καὶ ἄλλο, τοῦ Ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ: «...ὄλη χωροῦσα ἡ ψυχὴ τὸ ζῆν αὐτῷ κινεῖσθαι δίδωσιν, ...ἀναλόγως πρὸς τὴν τοῦ ἐν εἶναι σῶμα συντήρησιν ἐπισφίγγει» [37]. Ἐπομένως, στὴν περίπτωση τῆς βαρύτατης βλάβης ἢ καταστροφῆς τοῦ ἐγκεφάλου δέν εἶναι δυνατὴ ἡ φανέρωση τῶν διὰ τοῦ ἐγκεφάλου ἐκδηλούμενων ἐνεργειῶν (λειτουργιῶν) τῆς ψυχῆς. Αὐτὴ ἡ ἀδυναμία, ὅμως, δέν συνεπάγεται λύση τῆς συμφύσεως ψυχῆς-σώματος καὶ ἐπομένως ἀνυπαρξία τῆς ψυχῆς στὸ ἀνθρώπινο σῶμα!

Ἀπὸ τὰ προαναφερθέντα προκύπτει ὅτι (ἀκόμη καὶ ἐάν ἦταν δυνατόν νὰ διαγνωσθῆ ἡ ὀλοσχερῆς καταστροφή τοῦ ἐγκεφάλου πρὶν τὴν ὀριστικὴν παύση τῆς καρδιακῆς λειτουργίας στοὺς «ΕΝ» ἀσθενεῖς -στοὺς ὁποίους διατηροῦνται οἱ λειτουργίες τῶν ὑπολοίπων ὀργάνων, ἀκόμη καὶ συνέχιση κυοφορίας ἐπὶ μῆνες) δέν εἶναι δυνατόν νὰ ὑποστηρικθῆ ὅτι εἰς τοὺς ἀσθενεῖς αὐτοὺς δέν ὑπάρχει *περιεχόμενο τῆς συνείδησης* καὶ τὰ ὑπόλοιπα εἰδοποιὰ γνωρίσματα τῆς ἀνθρώπινης λογικῆς ψυχῆς. Ἐπομένως, ὅσοι ταυτίζουν τὴν ἀπουσία δυνατότητας φανέρωσης καὶ ἔκφρασης ὀρισμένων

ένεργειών τῆς ψυχῆς -ὅπως συμβαίνει στους «ΕΝ» ἀσθενεῖς- μέ τον θάνατο τοῦ ἀνθρώπου, ὑποβιβάζουν τόν ἄνθρωπο στό ἐπίπεδο τοῦ ζώου.

Ἀξιολόγηση τῆς «δωρεᾶς» ἀπό «ΕΝ» ἀσθενεῖς

Καθίσταται, τοιοῦτοτρόπως, σαφές ὅτι οἱ «ΕΝ» ἀσθενεῖς εἶναι βαρύτερα πάσχοντες ἀσθενεῖς τῶν ὁποίων ἐπικεῖται συνηθέστατα ὁ θάνατος, ἀλλά δέν εἶναι νεκροί. Κατόπιν τούτου, ἡ ἀφαίρεση ζωτικῶν ὀργάνων ἀπό ἓνα τέτοιο ἀσθενῆ θεωρεῖται ἰδιότυπης μορφῆς ἐκούσιος τερματισμός τῆς ζωῆς, ἐάν ὁ ἀσθενής ἔχει δώσει σέ ἀνύποπτο χρόνο τή συγκατάθεσή του γι' αὐτή τήν ἀφαίρεση. Ὅταν, ὅμως, ἀφαιροῦνται ζωτικά ὄργανα μέ κριτήριο τήν «τεκμαιρόμενη συναίνεση» (στίη περίπτωση αὐτή δέν ὑπάρχει γραπτή συγκατάθεση τοῦ ἀσθενοῦς, ἀλλά αὐτή τεκμαίρεται, συμπεραίνεται), πρόκειται γιά ἐνεργητική, ἀκούσια διακοπή τῆς ζωῆς τοῦ ἀσθενοῦς!

Εἶναι, θεολογικῶς, ἀποδεκτός ὁ ἐκούσιος τερματισμός τῆς ζωῆς;

Στίη περίπτωση τοῦ ἐκούσιου τερματισμοῦ τῆς ζωῆς, ὁ ὁποῖος γίνεται μέ σκοπό τή «δωρεά» ζωτικῶν ὀργάνων σέ ἄλλους ἀσθενεῖς τίθεται, ἐκτός τῶν ἄλλων θεμάτων, τό κρίσιμο ἐρώτημα ἐάν ὁ Ὅρθόδοξος Χριστιανός ἔχει τό δικαίωμα νά ἀποφασίζει τή στιγμή τοῦ θανάτου του. Στίη Παλαιά Διαθήκη τονίζεται μέ ἔμφαση ὅτι ὁ Θεός εἶναι ὁ Κύριος τῆς ζωῆς καί τοῦ θανάτου καί Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἀποφασίζει γιά τό τέλος τοῦ ἀνθρώπου [38, 39]. Τό ἴδιο τονίζεται καί σέ εὐχή τῆς Ὅρθόδοξης Ἐκκλησίας: «Σόν γάρ ὡς ἀληθῶς καί μέγα ὄντως μυστήριο, Δέσποτα τῶν ἀπάντων καί ποιητά, ἦ τε πρόσκαιρος λύσις τῶν σῶν κτισμάτων καί ἡ μετά ταῦτα συνάφεια καί ἀνάπαυσις ἡ εἰς αἰῶνας» [40], δηλαδή «Ἰδικό σου (εἶναι) ἀληθῶς καί

μεγάλο πράγματι μυστήριο, Δέσποτα καί δημιουργέ τῶν ἀπάντων, καί ἡ πρόσκαιρη διάλυση τῶν δημιουργημάτων σου καί ἡ μετά ἀπό αὐτά συνένωση (τῆς ψυχῆς μέ τό ἀφθαρτισθέν σῶμα) καί αἰώνια ἀνάπαυση», ὅπως καί: «Δέσποτα τῶν ἀπάντων...ὁ χρόνους μετρῶν τοῖς ζῶσι, καί καιρούς θανάτου ἰστών...» [40], ὅτι, δηλαδή, «ὁ Κύριος (εἶναι Αὐτός), ὁ Ὅποιος καθορίζει τά ὅρια τῆς ζωῆς καί τοῦ θανάτου στούς ἀνθρώπους». Ἐπομένως, ὅταν ὁ ἄνθρωπος προσδιορίζει ὁ ἴδιος τή στιγμή τοῦ θανάτου του, ἐπικαλούμενος τό ἐπιχείρημα τῆς «διάσωσης» συνανθρώπων του, θεωροῦμε ὅτι ἐπεμβαίνει μέ ἀνεπίτρεπτο τρόπο στήν Πρόνοια καί φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ καί σφετερίζεται τά ιδιώματά Του.

Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία πιστεύει ὅτι ὁ θάνατος εἶναι ἓνα στιγμιαῖο γεγονός, τό ὁποῖο συμπίπτει χρονικῶς μέ τή λύση «τῆς συμφυῖας τοῦ φυσικώτατου δεσμοῦ» ψυχῆς καί σώματος, ἡ ὁποία «θείω βουλήματι ἀποτεμένεται». Ἐπομένως, ὁ ἀκριβής προσδιορισμός τῆς χρονικῆς στιγμῆς τῆς λύσης τῆς συμφυῖας ψυχῆς-σώματος ἀποτελεῖ γεγονός καίριας σημασίας γιά τήν ἀξιολόγηση τῆς δωρεᾶς τῶν ὀργάνων. Μέ τή «δωρεά» τῶν ὀργάνων τοῦ ὁ ἄνθρωπος προαποφασίζει ὅτι εἰς ἀόριστο καί ἄγνωστο χρόνο θά «δωρίσει» τά ὄργανά του, ὅταν βρεθῆ στήν κατάσταση τοῦ «EN», σφετεριζόμενος τοιοιτοτρόπως τό θεῖο θέλημα τοῦ τερματισμοῦ τῆς ἐπί γῆς ζωῆς του μέ τό ἰδικό του ἀνθρώπινο θέλημα. Πῶς, ὅμως, γνωρίζει ὁ ἄνθρωπος σέ ποία πνευματική κατάσταση θά εὑρίσκειται, ὅταν καταστῆ «EN»; Ἐάν ἐκεῖνη τήν ὥρα εὑρίσκειται σέ πτωτική κατάσταση, δέν θά ἤθελε νά ἔχει χρόνο νά μετανοήσει;

Τό ὑποστηριζόμενο ὅτι «ὑπάρχει στοιχεῖο αὐτοθυσίας» στήν περίπτωση τῆς «δωρεᾶς» ἀπό «EN» δότες φαίνεται ὅτι δέν εὐσταθεῖ. Διότι «στοιχεῖο αὐτοθυσίας» ὑπάρχει, ὅταν θυσιάζει κανεῖς τόν ἑαυτό του σέ συγκεκριμένο τόπο καί χρόνο καί γιά συγκεκριμένο λόγο π.χ. ἀναλαμβάνοντας μία ἄκρως ἐπικίνδυνη ἀποστολή ἐν καιρῷ πολέμου.

Ἀποδοχή αὐτῆς τῆς ἀποψης -ὄτι, δηλαδή, ὑπάρχει αὐτοθυσία στήν περίπτωση τῆς «δωρεᾶς» ἀπό «ΕΝ» δότες- θά ἐπέφερε σύγχυση στήν ἀξιολόγηση τῆς δωρεᾶς, θά εὐτέλιζε τήν ἔννοια τῆς θυσίας καί τῆς αὐτοθυσίας καί θά ἐκένωνε τό κήρυγμα τοῦ «Σταυρικοῦ βιώματος» τῆς Ὁρθόδοξης Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας· διότι ἡ ὀλιγοπιστία καί ἡ ραστώνη θά ἐξισωνόταν μέ τήν ἔμπονη θυσία.

Υἱοθέτηση τῆς ἀποψης ὅτι ἡ «δωρεά» ὀργάνων ἀπό «ΕΝ» ἀσθενεῖς ἀποτελεῖ πράξη αὐτοθυσίας, θά ἔχει ἐνδεχομένως καί ἄλλη ἄμεση ἐπίπτωση, τήν ἀποδοχή καί προώθηση τῆς ἐκούσιας «εὐθανασίας» μέ τό πρόσχημα τῆς δωρεᾶς ὀργάνων. Ποῖος εἶναι δυνατόν νά διαβεβαιώσῃ ὅτι τό ἀληθινό κίνητρο τῆς προεκπεφρασμένης «δωρεᾶς» ὀργάνων ἀπό «ΕΝ» ἀσθενεῖς δέν θά εἶναι ἡ ταχύτερη ἀπαλλαγὴ ἀπό τίς τλαιπωρίες καί τά δεινά, πού συνοδεύουν ὅσους νοσηλεύονται στίς Μονάδες Ἐντατικῆς Θεραπείας καί ὄχι ἡ πολύ ἀμφίβολη διάθεση βοήθειας τῶν συνανθρώπων; Διότι, ἐάν ὑπῆρχε πραγματική διάθεση θυσίας, αὐτή θά εἶχε ἐκπληρωθῆ μέ τή δωρεά ἑνός νεφροῦ ἢ τμήματος ἄλλου ὀργάνου (ἥπατος, πνεύμονος) ἐν ὅσῳ ὁ ἄνθρωπος ἦταν ὑγιής. Εἶναι πεπεισμένοι ὅσοι χαρακτηρίζουν ὡς θυσία τή «δωρεά» ὀργάνων ἀπό «ΕΝ» ἀσθενεῖς ὅτι μποροῦν νά ἀναλάβουν τή μεγάλη εὐθύνη τῆς προώθησης τῆς ἐκούσιας «εὐθανασίας» στόν Ὁρθόδοξο Ἑλλαδικό κῶρο;

Τό ὑποστηριζόμενο, ἐπίσης, ἀπό μερικούς ὅτι αὐτή ἡ «δωρεά» ζωτικῶν ὀργάνων ἀπό «ΕΝ» ἀσθενεῖς συνιστᾶ βίωση τῆς «μείζονος ἀγάπης» δέν εὐσταθεῖ καί μᾶλλον συνιστᾶ παρανόηση τοῦ πνεύματος τῶν Γραφῶν. Τό χωρίο, τό ὁποῖο ἐπικαλοῦνται (κατά Ἰωάννην, 15, 13, «μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει ἵνα τήν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ») ἀναφέρεται ἀποκλειστικῶς καί μόνον εἰς τόν Κύριον, τόν ἐξουσιαστήν τῆς ζωῆς καί τοῦ θανάτου, σέ σχέση μέ τό ἀπολυτρωτικό Του ἔργο [41].

Χωρίς ὑπερβολή δύναται νά ὑποστηρικθῆ ὅτι ἡ προαναφερθεῖσα ἀποψη (ὄτι, δηλαδή, ἡ «δωρεά» ζωτικῶν ὀργάνων ἀπό «ΕΝ» ἀσθε-

νεῖς συνιστᾶ πράξη αὐτοθυσίας καί ἔκφραση ἢ βίωση τῆς «μείζονος ἀγάπης») ἀκυρώνει τό βαθύτατο νόημα τῆς χριστιανικῆς πίστεως καί κενώνει τόν λόγο τοῦ σταυρικοῦ βιώματος, τοῦ ὁποῦ προϋπόθεση εἶναι ἡ ἔμπρονη θυσία, ἡ ὁποία ὀλοσχερῶς ἀπουσιάζει ἀπό τῆ «δωρεά» τῶν «ΕΝ». Διότι ὁ Χριστιανός πού ἔχει ἀγάπη συμπάσχει καί συνοδώνει μέ τόν ἐμπερίστατο συνάνθρωπό του καί προσφέρει ὅ,τι τοῦ εἶναι δυνατόν τήν ὥρα τῆς ἀνάγκης του. Δέν συντάσσει διαθῆκες μέ τίς ὁποῖες δηλώνει τήν πρόθεση νά δωρίσει τά ὄργανά του, *ἐάν καί ὅταν, ἐνδεχομένως*, καταστῆ «ΕΝ». Τέτοιες τοποθετήσεις συνειρμικῶς παραπέμπουν σέ «εὐαγγέλια» ἄλλης ἐποχῆς, ἕνα ἀπό τά βασικά κηρύγματα τῆς ὁποίας (θά) εἶναι ἡ διαβίωση ἐν ἀπολαύσει καί ἀνέσει, ἀφοῦ ὁ ποικιλόμορφος ἀγώνας γιά ἀπαλλαγῆ ἀπό τά πάθη, ἡ ἀσκητική θεώρηση τῆς ζωῆς, οἱ δοκιμασίες καί ὁ ποικίλος πόνος δέν ἔχουν ὀποιοδήποτε ἐγκόσμιο ἢ ἐσχατολογικό νόημα ἢ προοπτική. Τό βασικό κήρυγμα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς (θά) εἶναι ἡ ἄρνηση τοῦ Σταυροῦ στή ζωή τῶν ἀνθρώπων.

Οἱ σύγχρονοι Ἅγιοι τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας μας, Πορφύριος ὁ Καυσοκαλυβίτης καί Παῖσιος ὁ Ἀγιορείτης, ἔλιωναν τό σῶμα τους ἀπό τήν ἄσκηση καί ζητοῦσαν ἀπό τόν Θεό νά ἀναδεχθῶν αὐτοί τόν κόπο καί τήν ποικίλη ταλαιπωρία τῶν χρονίως σοβαρῶς πασχόντων συνανθρώπων μας, ἀλλά ἄφηναν μέ πλήρη ἐμπιστοσύνη τήν ἔκβαση τῶν ζητημάτων αὐτῶν στήν Πρόνοια τοῦ Θεοῦ. Οὐδεμία γνωστή σύσταση ὑπάρχει ἀπό αὐτούς γιά τίς εὐκολες καί ἀνέξοδες «δωρεές» ἀπό «ΕΝ». Χαρακτηριστική εἶναι ἐν προκειμένῳ ἡ ἀποκάλυψη τῆς μαρτυρούμενης θέσης τῶν προαναφερθέντων Ἁγίων ὅτι δέν ἔχομε ἐξουσία νά δωρίζουμε ζωτικά ὄργανα, ἐφόσον μέ τῆ δωρεά αὐτή προκαλεῖται ὁ θάνατος τοῦ δότου -καί ἐπομένως δέν συμφωνοῦσαν μέ τῆ δωρεά ὀργάνων ἀπό «ΕΝ» [42].

Πολύ διαφωτιστική γιά τήν ἀξιολόγηση τῆς μετά θάνατον δωρεᾶς εἶναι ἡ θεώρηση τοῦ Μεγάλου Βασιλείου γιά τῆ μετά θάνατον δωρεά πλοῦτου, ἡ ὁποία, φρονοῦμε, ὅτι **ἰσχύει πολύ περισσότερο**

γιά τή μετά θάνατον δωρεά ζωτικῶν ὀργάνων. Γράφει ὁ Ἅγιος: «... ὅτε οὐκέτι ἔσῃ ἐν ἀνθρώποις, τότε γενήσῃ φιλόανθρωπος... Πολλή σοι χάρις τῆς φιλοτιμίας, ὅτι ἐν τῷ μνήματι κείμενος καί εἰς γῆν διαλυθείς, ἀδρός γέγονας ταῖς δαπάναις καί μεγαλόψυχος [43] ...Οὐ τοίνυν οὐδέ μετά τήν ζωήν ἔστιν εὐσεβεῖν δηλονότι [44] ...ὡς ὁ λόγος ἔδειξε πονηρά ἢ βουλή· ζῶν μὲν, ἀπολαύσω τῶν ἡδονῶν, ἀποθανὼν δέ πράξω τά διατεταγμένα» [45]. Ὅσον ἀφορᾷ στίς μετά θάνατον δωρεές χρημάτων, ὁ Μέγας Βασίλειος εἶναι αὐστηρότατος. Θεωρεῖ ὁ Ἅγιος ὅτι αὐτές ὄχι μόνο δέν εἶναι ἀποδεκτές, ἀλλά τίς ὀνομάζει «πονηράν βουλήν»· «Τί οὖν σεαυτόν ἐξαπατᾷς, νῦν μὲν κακῶς εἰς ἀπόλαυσιν σαρκός τόν πλοῦτον διατιθέμενος, ἐπαγγελλόμενος δέ εἰς ὑστερον ὧν οὐκέτι ἔσῃ κύριος;» [45]· Θεωρεῖ, μάλιστα, ὅτι μέ αὐτές ἐμπαίζεται μέ ἀνεπίτρεπτη τόλμη ὁ Θεός: «...εἰ γάρ ἦς ἀθάνατος, οὐκ ἂν ἐμνήσθης τῶν ἐντολῶν. “Μή πλανᾶσθε· Θεός οὐ μυκτηρίζεται”» [46]· ἐπίσης, θεωρεῖ ὅτι οἱ δωρεές αὐτές εἶναι πράξεις ὀλιγοπιστίας, ἂν ὄχι ἀπιστίας. Ἀναλογικῶς, διερωτᾶται κανεῖς πῶς θά ἐκφραζόταν ὁ Ἅγιος γιά τή μετά θάνατον «δωρεά» τοῦ σώματος, τό ὁποῖο οὕτως ἢ ἄλλως δέν μᾶς ἀνήκει; [16].

Γιά τίς περιπτώσεις τῆς «δωρεᾶς» ἀπό πραγματικῶς, κατά τεκμήριο, νεκρούς⁴ εἶναι αὐτή δυνατή γιά διάφορους ἰστούς.

⁴ Δέν ὑπάρχει ὁμοφωνία, ἡ ὁποία ἀφορᾷ στό ἐρώτημα, ποῖος εἶναι ὁ ἀπαιτούμενος χρόνος διακοπῆς τῆς κυκλοφορίας, μετά ἀπό καρδιακή ἀνακοπή, προκειμένου νά ἀναγγελεθῇ ὁ θάνατος. Συμφώνως πρός πρόσφατη συστηματική ἀνασκοπική μελέτη (Hornby K, Hornby L, Shemie SD. A systematic review of autoresuscitation after cardiac arrest. *Crit Care Med.*, 2010 May; 38(5): 1246-53. Abstract), σέ ὀκτώ ἀσθενεῖς στούς ὁποίους συνέβη καρδιακή ἀνακοπή, ἔγινε ἀνεπιτυχής προσπάθεια καρδιο-πνευμονικῆς ἀναζωογόνησης. Στίς ἀνωτέρω περιπτώσεις ἐφαρμόσθηκε συνεχῆς ἠλεκτρο-καρδιο-γραφική παρακολούθηση καί ἀκριβῆς χρονική καταγραφή. Δέν συνέβη αὐτο-ἀνάληψη πέραν τῶν ἑπτὰ λεπτῶν, μετά τήν ἀποτυχοῦσα καρδιο-πνευμονική ἀναζωογόνηση. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται μέ ἐπιφύλαξη (λόγω τοῦ μικροῦ δείγματος τῶν περιστατικῶν αὐτῶν) ὅτι θά ἦταν δυνατόν νά χαρακτηρισθοῦν ὡς πραγματικῶς νεκροί, ἐκεῖνοι οἱ ἄνθρωποι, εἰς

Θεωρούμε ότι η «δωρεά» από πραγματικῶς νεκρούς (μέ κριτήριο τήν ὀριστική διακοπή τῆς καρδιακῆς καί ἀναπνευστικῆς λειτουργίας) εἶναι δυνατόν νά γίνει ἀποδεκτή μέ τό σκεπτικό ὅτι θά ἀπαλυνθεῖ ὁ πόνος τοῦ συνανθρώπου μας γιά τόν ὁποῖον ἡ παράταση ζωῆς ἴσως ἀποτελέσει αἰτία βαθειᾶς εὐχαριστίας καί εὐγνωμοσύνης πρὸς τόν Θεόν, ἀλλά καί εὐκαιρία γιά βαθύτερη βίωση τῆς μετανοίας. Ἐν τούτοις, δέν μπορεῖ νά ὑποστηριχθῆ ὅτι αὐτό ἀποτελεῖ πράξη ἀγάπης, διότι ἀπουσιάζει τελείως τό στοιχεῖο τῆς (αὐτο)προσφορᾶς καί αὐτοθυσίας.

Ἄντιθέτως, θεωροῦμε ὅτι εἶναι ὄλως ἀπαράδεκτη ἀπό τήν Ἀνθρωπολογία τῆς Ὁρθόδοξης Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἡ «δωρεά» ζωτικῶν ὀργάνων ἀπό «προγραμματισμένους» νεκρούς⁵ (Con-

---

τούς ὁποίους, μετά τήν καρδιακή ἀνακοπή, καί ἐνῶ ἔγινε προσπάθεια (ἀνεπιτυχούς) καρδιο-πνευμονικῆς ἀναζωογόνησης, δέν συνέβη αὐτόματη ἀνάληψη τῆς καρδιακῆς λειτουργίας μετά τήν πάροδο ἐπτά λεπτῶν. Ὅπωςδήποτε, ἀσφαλῶς διαγιγνώσκεται ὁ θάνατος, ὅταν ἐμφανισθοῦν τά ὑστεροφανῆ σημεῖα τοῦ θανάτου (θόλωση κερατοειδοῦς, πτωματικές ὑποστάσεις κ.τ.λ.), ἀλλά τότε μόνον ὀρισμένοι ἴσως εἶναι δυνατόν νά ληφθοῦν πρὸς μεταμόσχευση, ὄχι ὅμως ὄργανα.

Ἐπίσης, οἱ κλινικοί ἰατροί δέν συμφωνοῦν στήν ἀπάντηση τοῦ ἀκόλουθου ἐρωτήματος: ποῖο εἶναι τό χρονικό διάστημα (ἀπόλυτης) ἀνοξίας τοῦ ἐγκεφάλου, ὥστε νά εἶναι δυνατόν αὐτός νά ἀνανήψει· ἔχουν διατυπωθεῖ ἀπόψεις ὅτι ἡ περίοδος αὐτή κυμαίνεται μεταξύ ὀλίγων λεπτῶν τῆς ὥρας ἕως περισσότερο ἀπό μία ὥρα· τό ἀκριβές χρονικό ὄριο (γιά τήν ἀνάληψη τοῦ ἐγκεφάλου) ἐξαρτᾶται ἀπό τίς συνθήκες τοῦ περιβάλλοντος, τῆ θερμοκρασία τοῦ ἐγκεφάλου, τήν παρουσία φαρμάκων, τά ὁποῖα καταστέλλουν τή λειτουργία τοῦ ἐγκεφάλου, τόν τύπο καί τόν βαθμό τοῦ ἀνοξικοῦ ἐπεισοδίου, καί πιθανῶς ἀπό τήν προ-ἀνοξική κατάσταση τοῦ ἐγκεφάλου. Εἶναι βέβαιο ὅτι, ὑπό συνθήκες ὑποθερμίας, ὁ ἀνθρώπινος ἐγκέφαλος εἶναι δυνατόν νά ἀνεχθῆ διακοπή τῆς αἱματώσεως του γιά περισσότερο ἀπό μία ὥρα. (Hossmann K.A. and Kleihues, P. Reversibility of ischemic brain damage. Arch. Neurol. 29:375- 384, 1973, ἀναφ. 15 ἐν: Walker AE. Neuropathological findings in the brains of patients admitted to the collaborative study, pp 33-76, NINSDS Monograph No 24, The NINCDS Collaborative Study of Brain Death, NIH Publication No. 81-2286, December 1980).

5 Οἱ «δωρητές» αὐτοί δέν εἶναι κἄν «ΕΝ» ἀσθενεῖς· εἶναι βαρύτατα πάσχοντες ἀσθενεῖς, στούς ὁποίους, μετά συγκατάθεση ἰδική των ἢ τῶν συγγενῶν των,

trolled Non Heart Beating Donors), καθόσον ή διακοπή τής ζωής τών ασθενών αυτών έπισημαίνει ως αποτέλεσμα τής άρσης τών ύποστηρικτικών μέτρων τής ζωής. Η τακτική αυτή αποτελεί (ήπιώτερη) παραλλαγή, τής ούτως ή άλλως απαράδεκτης «εύθανασίας». Σημειωτέον ότι ένα ποσοστό τών ασθενών αυτών, οί όποιοι μέ τά κριτήρια αυτά αναγγέλλονται ως νεκροί, θά ήταν δυνατόν νά επανέλθουν, εάν τούς έγίνετο καρδιο-πνευμονική αναζωογόνηση.

Άλλες τοποθετήσεις, οί όποιες εκφράστηκαν για τίς «δωρεές» αυτές προκαλοῦν σύγχυση, αποπροσανατολίζουν τόν λαό τοῦ Θεοῦ καί πιθανόν νά καθιστοῦν περιττά τα κηρύγματα τής Έκκλησίας για μετάνοια, αγώνα για απαλλαγή από τά πάθη καί έξομολόγηση, αφού μέ μία διαθέκη για μετά θάνατο δωρεά όργάνων θά θεωρεῖται κάποιος όχι μόνο σεσωσμένος, αλλά ως έχοντας έπιτύχει τή «μείζονα αγάπην» τής κατάστασης τής θέωσης.

Οί «δωρεές» από ανεγκέφαλα βρέφη -τά όποια εἶναι δυνατόν νά ζήσουν χωρίς σπουδαία ιατρική ύποστήριξη για ήμέρες έως λίγες εβδομάδες- δέν εἶναι δυνατόν νά γίνουν αποδεκτές, διότι τό αποτέλεσμα τής λήψης ζωτικῶν όργάνων από τά βρέφη αυτά εἶναι ή θανάτωσή τους.

Πολλοί προσκομίζουν ως έπιχείρημα ότι εἶναι θεάρεστη πράξη ή μεταμόσχευση όργάνων από νεκρούς, τό φερόμενο, ως τελεσθέν

αἱρονται τά ύποστηρικτικά μέτρα τής ζωής, όποτε μετά σύντομο χρονικό διάστημα (λεπτῶν ή ολίγων ώρων) ακολουθεῖ καρδιακή παύση. Δέν γίνεται καρδιο-πνευμονική αναζωογόνηση, καί μετά πολύ μικρό χρονικό διάστημα [τό όποιο κυμαίνεται από 75 δευτερόλεπτα (Bouceck MM, Mash burn C, Dunn SM et al. Pediatric heart transplantation after declaration of cardiocirculatory death. NEJM, 359; 7, August 14, 2008, pp. 709-714) έως 2-10 min τής ώρας (Lewis DD, Valerius W. Organs from Non-Heart-Beating Donors: An answer to the Organ Shortage. Critical Care Nurse, Vol 19, No 2, April 1999, pp. 70-74)], γίνεται αναγγελία τοῦ θανάτου τοῦ ασθενοῦς, ό όποῖος όδηγεῖται πλέον στό χειρουργεῖο για άφαίρεση τών όργάνων του.

ἀπό τούς Ἁγίους Ἀναργύρους Κοσμᾶ καί Δαμιανό, θαῦμα τῆς μεταμόσχευσης κνήμης, ληφθείσης ἀπό νεκρό, σέ πόδα πάσχοντος. Ὁ γράφων ἐρεύνησε καί δέν ἀνεῦρε τό «θαῦμα» αὐτό σέ Ὁρθόδοξο Συναξαριστή οὔτε καί σέ βιβλιοθῆκες ὀρισμένων Ἱερῶν Μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ὁρισμένοι, μάλιστα, πίνακες, πού ἱστοροῦν τό ὑποθετικό αὐτό γεγονός καί εἶναι δημοσιευμένοι σέ ξενόγλωσσα βιβλία, εἶναι Δυτικῆς προέλευσης καί τεχνοτροπίας!

Ἀπό τήν Ἱ. Μ. Σίμωνος Πέτρας, στό Ἅγιον Ὄρος, πληροφορηθήκαμε ὅτι τό ἀναφερόμενο αὐτό «θαῦμα» βρίσκεται σέ ἓνα χειρόγραφο κείμενο, Codex Vallicellianus F 16 (U de Deubner), MCD. 48 [47], καί ἐπίσης δημοσιεύεται στήν *Historie Des Saints et De La Saintete Chretienne* [48]. Ὅλες, δηλαδή, οἱ πηγές τοῦ ἀναφερομένου αὐτοῦ θαύματος εἶναι Δυτικῆς προέλευσης, χρονολογούμενες μετά τό Σχίσμα.

Ἐπίλογος

Ἀπό τά προαναφερθέντα συνάγεται ὅτι εἶναι μετέωρη καί ἄνευ ἐπιχειρημάτων ἡ ὑποστηρικθεῖσα ἄποψη ὅτι εἶναι δυνατόν νά ἔχει ἀναχωρήσει ἡ ψυχή ἀπό τόν «ΕΝ» ἀσθενῆ. Διότι στήν κατάστασι τοῦ «ΕΘ» ὑπάρχουν καί ὑπολειπόμενες λειτουργίες τοῦ ἐγκεφάλου καί λειτουργικότητα τῶν ὑπολοίπων ὀργάνων τοῦ σώματος καί ἐνσυνείδητη ζωή -σύμφωνα μέ τή Θεολογία τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας- γεγονότα, τά ὁποῖα εἶναι ἀσύμβατα μέ τήν ἀπουσία τῆς ψυχῆς ἀπό τό ἀνθρώπινο σῶμα. Ἐπομένως, στούς «ΕΝ» ἀσθενεῖς δέν ἔχει γίνει λύσις τῆς συμφυῆς ψυχῆς-σώματος. Ἡ λύσις αὐτῆς τῆς συμφυῆς προκαλεῖται βιαίως μέ τήν ἀφαίρεση τῶν ζωτικῶν ὀργάνων τῶν «ΕΝ» ἀσθενῶν. Σημειωτέον, ὅπως προαναφέρθηκε, ἡ Διαρκῆς Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἔγραφε σχετικῶς μέ τήν «εὐθανασία» στίς 14 Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 2000: «... κάθε θάνατο πού ἀποτελεῖ ἀποτέλεσμα ἀνθρώπινων ἀποφάσεων

καί ἐπιλογῶν – ὅσο “καλός” κι ἄν ὀνομάζεται- τόν ἀπορρίπτει ὡς “ὔβριν” κατά τοῦ Θεοῦ».

Ἐξαιτίας τῆς σοβαρότητας καί τῶν πολλαπλῶν συνεπειῶν (θεολογικῶν, φιλοσοφικῶν, ποιμαντικῶν καί κοινωνικῶν) τοῦ θέματος τῆς σχέσεως τῶν μεταμοσχεύσεων ζωτικῶν ὀργάνων μέ τόν «ἐγκεφαλικό θάνατο» καί τήν «εὐθανασία», εἶναι ἐπιβεβλημένη ἡ ἐπανεξέταση τῶν θέσεων πού διατυπώθηκαν ἀπό συλλογικά ὄργανα. Ἄλλως, ἡ εὐθύνη γιά ὅ,τι ἐπακολουθήσει δέν θά βαρύνει μόνον ὅσους νομοθετοῦν σχετικῶς, ἀλλά κυρίως αὐτούς, οἱ ὁποῖοι προεκάλεσαν προβλήματα στό πλήρωμα τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας μέ τίς ἀμφίσημες καί ἀντιφατικές τοποθετήσεις τους.

Φρονοῦμε ὅτι ἀπό τά ἀνωτέρω καταφαίνεται ἀναντιρρήτως ἡ ἀντίθεση τῆς Ἀνθρωπολογίας τῆς Ὁρθόδοξης Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας μέ τίς πρακτικές τῆς μεταμόσχευσης ζωτικῶν ὀργάνων ἀπό «ΕΝ» ἀσθενεῖς, διότι ὁ τερματισμός τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου – ὁ ὁποῖος ἐπισυμβαίνει μέ τίς μεταμοσχεύσεις αὐτές- δέν ἀποτελεῖ ἐξουσία τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά μόνον τοῦ ζωοδότου Δημιουργοῦ.

Βιβλιογραφία

1. A definition of irreversible coma. Report of the ad hoc committee of the Harvard Medical School to examine the definition of death. *JAMA* 1968;205:337-340.
2. Karakatsanis KG. "Brain dead" Patients: Critically ill or dead? A potential answer to the problem. *J of Intensive and Critical Care* 2016;2(2):32.
3. Καρακατσάνης Γ. Κωνσταντίνος. «Εγκεφαλικός θάνατος» και Μεταμοσχεύσεις ὀργάνων. 3η ΕΚΔΟΣΗ. Έκδοτικός Οἶκος «ΑΓΙΟΤΟΚΟΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ», Θεσσαλονίκη 2008.
4. Bernat JL. The whole-brain concept of death remains optimum public policy. *Journal of Law, Medicine and Ethics*. Spring 2006, pp. 35-43, pp. 40, 41.
5. Greer DM, Haque S, Wijdicks EFM. Variability of brain death determination guidelines in leading US neurologic institutions. *Neurology* 2008;70:284-289, p. 284.
6. Wijdicks EFM. Brain death worldwide. *Neurology* 2002;58:20-25.
7. Webb AC, Samuels OB. Reversible brain death after cardiopulmonary arrest and induced hypothermia. *Crit Care Med* 2011;39:1538-42. Abstract.
8. Shewmon A, Verheijde JL, Rady MY. Evidence Neurology. 2011 Jan 18;76(3):308 -based guideline update for determining brain death in adults. Comment on Evidence-based guideline update: determining brain death in adults: report of the Quality Standards Subcommittee of the American Academy of Neurology. [*Neurology*. 2010].
9. Controversies in the Determination of Death. A White Paper by the President's Council on Bioethics, December 2008, Washington, DC, p. 66.
10. *ibid.*, pp. 18-19.
11. Karakatsanis KG. "Brain death". Should it be reconsidered? *Spinal Cord* 2008;46:396-401.
12. Controversies in the Determination of Death. A White Paper by the President's Council on Bioethics, December 2008, Washington, DC, pp. 101, 120.
13. Editorial. Delimiting Death. *Nature*, 2009, 461, 570, 1 October, doi: 10.1038/461570a.
14. Wijdicks EFM, Pfeifer EA. Neuropathology of brain death in modern transplant era. *Neurology* 2008;70(15):1234-1237.
15. Ἁγίου Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, Ἑρμηνεία εἰς τό Πάτερ ἡμῶν, Migne's, PG 90, 893 C.
16. «ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι τό σῶμα ὑμῶν ναός τοῦ ἐν ἡμῖν Ἁγίου Πνεύματος ἐστίν, οὗ ἔχετε ἀπό Θεοῦ καί οὐκ ἐστέ ἐαυτῶν; ἠγοράσθητε γάρ τιμῆς· δοξάσατε

- δή τόν Θεόν ἐν τῷ σώματι ἡμῶν καί ἐν τῷ πνεύματι ἡμῶν ἄτινά ἐστι τοῦ Θεοῦ». (Α΄ Κορινθ. Στ΄, 19-20).
17. Πλάτων, ΦΑΙΔΩΝ (Περί Ψυχῆς), ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΖΗΤΡΟΣ, Θεσσαλονίκη, 2007, 65b, σελ. 452.
  18. Migne's PG, τόμος 44, 140 A.
  19. Migne's PG, τόμος 94, 924 B.
  20. Ἐπίχαρμος. Fragm. 249, εἰς Πλουτάρχου «Ἠθικά», 336 B. Ἐν: Χρυσοστόμου Μοναχοῦ. Θεῖος Λόγος καί ἀνθρώπινος λόγος. Ἱερά Μονή Διονυσίου, Ἄγιον Ὅρος, 1998, σελ. 118, ὑποσημ. 3.
  21. Σέξτος, Πρὸς Μαθηματικούς, VII, 126-130, VIII 286 Ἀπολλώνιος Τυανεύς, Ἐπ. 18, Ἐν: Φάλκος-Ἀρβανιτάκης Τ. Ἡράκλειτος, Ἐκδ. Ζήτηρος, 1999, σελ. 58-64.
  22. Ἀριστοτέλους, Περί Ψυχῆς, Α-Β, Μετάφρασις-Σημειώσεις: Α. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΠΑΠΥΡΟΣ, τόμος Β΄, 415 b.
  23. ἔ.ἀ., τόμος Α΄, 411b.
  24. ἔ.ἀ., τόμος Α΄, 404a.
  25. Heinrich Von Staden. *The Art of Medicine in Early Alexandria*, Cambridge University Press, 1989, Reprinted 1994, 141, 15-17, p. 319.
  26. «Ἄμα τό σῶμα καί ἡ ψυχὴ πέπλασταί», σημειώνει ὁ μέγας δογματολόγος τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, «οὐ τό μέν πρότερον, τό δέ ὕστερον», Migne's, PG 94, 921A, Πρβλ. «μῖτε ψυχὴν πρό τοῦ σώματος, μῖτε χωρὶς ψυχῆς τό σῶμα ἀληθές εἶναι λέγειν, ἀλλὰ μίαν ἀμφοτέρων ἀρχήν», Ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης, «Περί κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου», Migne's, PG 44, 236B.
  27. «Ἄλλ' ἢ μέν ἐν ἡμῖν νοερά καί λογικὴ φύσις, οὐ μόνον οὐσίαν ἔχει τὴν ζώην, ἀλλὰ καί τὴν ἐνέργειαν. Ζωοποιεῖ γάρ τό συνημμένον σῶμα», Ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ, «Κεφάλαια Φυσικά, Θεολογικά, Ἠθικά καί Πρακτικά», PN΄, Migne's, PG 150, 1140D.
  28. «Ἡ τῶν ἀνθρώπων ἐκάστου ψυχὴ, ἐστὶ μέν καί τοῦ κατ' αὐτὴν ἐμφύχου σώματος ζωὴ, καί ζωοποιόν ἔχει τὴν ἐνέργειαν... Ἄλλ' οὐ μόνον ἐνέργειαν ἀλλὰ καί οὐσίαν ἔχει τὴν ζώην ὡς ζῶσα καθ' ἑαυτὴν... δι' ὃ καί λυομένου τοῦ σώματος, αὕτη οὐ συνδιαλύεται...», Ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ, «Κεφάλαια Φυσικά, Θεολογικά, Ἠθικά καί Πρακτικά», PN΄, Migne's, PG 150, 1141B.
  29. Guyton & Hall. *Textbook of Medical Physiology*. 9th Ed., W.B. Saunders, Philadelphia, 1996, p. 742.
  30. Eccles J. *Evolution of the Brain: creation of the self*. Routledge, London 1991, p. 116. In: Bringsjord S, Daraio A. *Ecclesiastical Dualism. Review of the evolution of the brain.: creation of the self*. <http://psyche.cs.monash.edu.au/v5/psyche-5-10-bringsjord.html> (προσπελάστηκε 10-1-2008). Ὁ

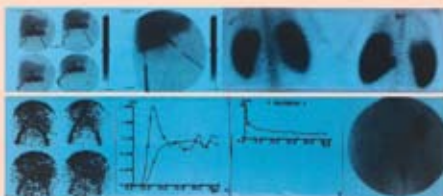
- νευρο-επιστήμονας αυτός (John Eccles) έχει τιμηθεί με βραβείο Nobel για τις έρευνές του επί των νευρο-διαβιβαστών.
31. «Η τῶν ἀλόγων ζῶων ἐκάστου ψυχὴ, ζωὴ ἐστὶ τοῦ κατ' αὐτὴν ἐμπύχου σώματος, καὶ οὐκ οὐσίαν, ἀλλ' ἐνέργειαν ἔχει ταῦτα τὴν ζωὴν ὡς πρὸς ἕτερον οὐσαν, ἀλλ' οὐ καθ' ἑαυτὴν. Αὕτη γὰρ οὐδὲν ἕτερον ἔχουσα ὁράται, ὅτι μὴ τὰ ἐνεργούμενα διὰ τοῦ σώματος, διὸ καὶ λυομένῳ τούτῳ, συνδ' ἰαλύεσθαι ἀνάγκη», Ἀγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ, *Migne's*, PG 150, 1141 A.
  32. «Τρεῖς γάρ καθολικὰς κινήσεις ἔχουσιν τὴν ψυχὴν εἰς μίαν συναγομένης, ὑπὸ τῆς χάριτος φωτισθέντες, τὴν κατὰ νοῦν, τὴν κατὰ λόγον, τὴν κατ' αἴσθησιν...», Ἀγίου Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, «Περὶ διαφορῶν ἀποριῶν», *Migne's*, PG 91, 1112D.
  33. «Ἡ ψυχὴ οὖν αἰεὶ τε οὔσα, ἀφ' οὗ γέγονεν, καὶ ὑφισταμένη διὰ τὸν οὕτως αὐτὴν δημιουργήσαντα Θεόν, αἰεὶ νοεῖ καὶ λογίζεται καὶ γινώσκει, καὶ καθ' ἑαυτὴν, καὶ μετὰ σώματος, δι' ἑαυτὴν καὶ τὴν ἑαυτῆς φύσιν...», Ἀγίου Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, «Πρὸς Ἰωάννην Πρεσβύτερον», *Migne's*, PG 91, 436D-437A.
  34. Παρθενίου Κ. Βαρδάκα, Ἐπισκόπου Κίτρους. Ἀπολογητικαὶ Μελέται. Περὶ ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου. Τυπογραφεῖο Ἰωάννου Κουμένου, Θεσσαλονίκη, 1921, σελ. 48.
  35. Μ. Βασιλείου, Εἰς τὸ «Πρόσεχε Σεαυτῶ», *Migne's*, PG 31, 216 B.
  36. Ἀγίου Γρηγορίου Σιναΐτου, ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ, Τόμος Δ', Ἐκδ. Οἶκος «ΑΣΤΗΡ», Ἀθῆναι, 1976, σελ. 59, ρκθ'.
  37. Ἀγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ: «...ὄλη χωροῦσα ἡ ψυχὴ τὸ ζῆν αὐτῶ κινεῖσθαι δίδωσιν, ...ἀναλόγως πρὸς τὴν τοῦ ἐν εἶναι σῶμα συντήρησιν ἐπισηφίγει», *Migne's*, PG 91, 1100A.
  38. «Κύριος θανατοῖ καὶ ζωογονεῖ, κατάγει εἰς Αἶδου καὶ ἀνάγει» Α' Βασιλειῶν, Β' 6., Η ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ, ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΩΝ Η «ΖΩΗ», ΑΘΗΝΑΙ, 1950, σελ. 235.
  39. «οὐκ ἔστιν ἐξουσία ἐν ἡμέρᾳ θανάτου». Η ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ, ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΗΣ, Η' 8, ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΩΝ Η «ΖΩΗ», ΑΘΗΝΑΙ, 1950, σελ. 617.
  40. Εὐχὴ τοῦ Ἐσπερινοῦ τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΑΡΙΟΝ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΦΩΣ», ΑΘΗΝΑΙ, 1976, σελ. 230.
  41. Ἐκτενὴ θεολογικὴ ἀνάλυση γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ βλέπε στὴ θεολογικὴ μελέτη-ἐπιστολὴ τοῦ Σεβασμιωτάτου Ἐπισκόπου Γλυφάδας κ.κ. Παύλου, πρὸς τὴν «Ἁγίαν καὶ Ἱερὰν Σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» (μὲ ἀριθμ. πρωτ. 404/12-3-2008) γιὰ τὸ ζήτημα τῶν μεταμοσχεύσεων. Βλέπε τὴν πλήρη ἐπιστολὴ στὸ Διαδίκτυο, στὸν ἰστότοπο Αλορσις, κατηγορίες: Βιοηθική.
  42. ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΩΝ ΟΣΙΟΣ ΠΑΪΣΙΟΣ Ο ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ 1924-1994, ΤΟΜΟΣ Α' 7^η ἘΚΔΟΣΗ, Ἐκδόσεις «Ἁγιότοκος Καππαδοκία», Ν. Α. Ζουρνατζόγλου Ἐπισημναγοῦ ἐ.ά. Θεσσαλονίκη, 2015, σελ. 117-123.

-
43. Μεγάλου Βασιλείου. Πρὸς τοὺς πλουτοῦντας. PG 31, 300C- 301 A.
  44. ἔ.,ἀ., Migne's, PG 31, 301 A.
  45. ἔ.,ἀ., Migne's, PG 31, 301 C.
  46. ἔ.,ἀ., Migne's, PG 31, 304 A.
  47. Αυτό ἀναγράφεται σὴν ἀνέκδοτη διατριβὴ τοῦ Γάλλου ἱατροῦ Jean Nourry. Παραλλαγή τοῦ ἰδίου «θαύματος» ἔγινε γνωστή στή Δυτικὴ Χριστιανωσύνη καὶ ἀναγράφεται σὴν *Legende Doree* τοῦ Jacques de Vorragine (14ος αἰών).
  48. *Historie Des Saints et De La Saintete Chretienne Tome II, La Semence Des Martyrs 33-313*, Department Histoire Chretienne, HACHETTE, Paris, 1987, σελ. 120.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΚΑΡΑΚΑΤΣΑΝΗΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΥΡΡΙΝΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ
ΙΑΤΡΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ Α.Π.Θ.

«εγκεφαλικός θάνατος» και ΜΕΤΑΜΟΣΧΕΥΣΕΙΣ ΟΡΓΑΝΩΝ

(ιατρική και φιλοσοφική θεώρηση)

3η ΕΚΔΟΣΗ
Βελτιωμένη και επηξευμένη

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2008

ΑΓΙΟΤΟΚΟΣ
ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Έκδοση 3η
Διάσταση 17Χ24 εκ.
Άριθμ. σελίδων 200.
Τυπώθηκε σε 3.000 αντίτυπα
σε χαρτί Velvet Garda Mat
στά 115 gr., τόν Μάιο του 2008.
Λιανική τιμή 12 Ευρώ

Ταπεινά θεωρούμε ότι τό έργο αυτό αποτελεί πολύ σημαντική συμβολή στην κοινή προσπάθεια τής διατύπωσης τών τελικών θέσεων τής Έκκλησίας μας –όπως, άλλωστε, αυτό ζητήθηκε από Αύτήν– σχετικώς μέ τό θέμα τών μεταμοσχεύσεων ζωτικών όργάνων από «έγκεφαλικώς νεκρούς» άσθενείς.

«Έγκεφαλικός θάνατος» και ΜΕΤΑΜΟΣΧΕΥΣΕΙΣ ΟΡΓΑΝΩΝ

(ιατρική και φιλοσοφική θεώρηση)

Ο συγγραφέας του βιβλίου αυτού Κωνσταντίνος Γ. Καρακασάνης, Καθηγητής της Πυρηνικής Ιατρικής της Ιατρικής Σχολής του Α.Π.Θ., ασχολούμενος επί είκοσι οκτώ συναπτά έτη με τη διάγνωση των έπιπλοκων των νεφρικών, αλλά και των ήπατικών μοσχευμάτων, αφού μελέτησε επί όλόκληρη δεκαετία τη σχέση του «έγκεφαλικού θανάτου» και των μεταμοσχεύσεων, με τό παρόν βιβλίο καταθέτει τη θεώρησή του επί θεμάτων όπως:

- Για ποιά λόγο έπινοήθηκε ή έννοια του «έγκεφαλικού θανάτου»;
- Είναι δυνατόν νά διαγνωσθεϊ μέ ασφάλεια ό «έγκεφαλικός θάνατος»;
- Ταυτίζεται ό «έγκεφαλικός θάνατος» μέ τό βιολογικό θάνατο του ανθρώπου;
- Είναι δυνατόν νά έλεγχθεϊ τό περιεχόμενο της συνείδησης στους «έγκεφαλικά νεκρούς» άσθενείς;
- Είναι δυνατή ή λειτουργία του ανθρώπινου σώματος χωρίς την ένόικηση της ψυχής σ' αυτό;
- Η ψυχή ή ό έγκέφαλος είναι ή γενεσιουργός αίτια των ψυχικών φαινομένων;
- Είναι άποδεκτές από την Όρθόδοξη θεολογία οι μεταμοσχεύσεις από «έγκεφαλικά νεκρούς» άσθενείς;
- Ποιές μεταμοσχεύσεις είναι άποδεκτές από τη θεολογία της Όρθόδοξης Άνατολικής Έκκλησίας;
- Υπάρχει συσχέτιση των μεταμοσχεύσεων και της «εύθανασίας»;

**ΑΓΙΟΤΟΚΟΣ
ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ**

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Έκδοση 1η
Διάσταση 17Χ24 εκ.
Άριθμ. σελίδων 96.
Τυπώθηκε σε 1.000 αντίτυπα
σε χαρτί Tatami ivory
στά 115 gr., τόν Άπρίλιο του 2013.
Λιανική τιμή 8 Ευρώ

ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ «ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗ» Ο ΣΙΣΥΦΕΙΟΣ ΜΟΧΘΟΣ ΤΗΣ «ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗΣ»

Ο συγγραφεύς του πονήματος αυτού δέν θεωρεῖ ὅτι εἶναι τό πλέον ἀρμόδιο πρόσωπο προκειμένου νά ἐνδιατρίψῃ καί νά ἀποφανθῆ σχετικῶς μέ τά θέματα τῆς «ψυχιατρικῆς»· ἄλλοι, πλέον εἰδικοί, ἔχουν ἀναμφισβήτητα τόν πρῶτο λόγο· ἐπειδή, ὅμως, τό γνωστικό ἀντικείμενο τοῦ ὑπογράφοντος –«πυρηνική ἱατρική»: α) ἀποτελεῖ τό κατ' ἐξοχήν ἐρευνητικό μέσον (μέ τίς διαγνωστικές τεχνικές τῆς μονοφωτονιακῆς καί ποζιτρονιακῆς τομογραφίας –SPECT καί PET, ἀντιστοίχως) τῆς μελέτης τῶν νευροδιαβιβαστῶν στόν ἐγκέφαλο καί τῆς παθολογικῆς φυσιολογίας τῶν «ψυχιατρικῶν» νόσων –ἀλλά καί τῆς βιοκινητικῆς καί τοῦ τρόπου δράσεως τῶν «ψυχιατρικῶν» φαρμάκων- καί β) συνεισφέρει σημαντικά στή διαφορική διάγνωση ὀρισμένων νευρο-ψυχιατρικῶν νόσων, ὅπως π.χ. τά παρκινσονικά σύνδρομα καί οἱ ἄνοιες, ἀπεφάσισε, μετά σαράντα δύο ἔτη ἀσκήσεως τῆς ἱατρικῆς, νά ἐκθέσῃ ἀπλῶς τίς σκέψεις του καί νά δώσῃ ἀφορμή σέ πλέον εἰδήμονες νά συζητήσουν καί νά δώσουν ἐνδεχομένως ἀπάντηση στά ἀκόλουθα τρία ἐρωτήματα:

α) ἔχουν ὅλες οἱ «ψυχιατρικές» νόσοι ὡς πρωτεύοντα αἰτιολογικό παράγοντα συγκεκριμένο βιολογικό ὑπόστρωμα, ὅπως πολλοί «ψυχίατροι» πιστεύουν;

β) ὑπάρχει αἰτιολογική συσχέτιση μεταξύ πνευματικῶν νοσημάτων (παθῶν) καί «ψυχιατρικῶν» νόσων;

γ) ποιός εἶναι ὁ ρόλος τῆς χρησιμοποίησεως τῶν «ψυχοφαρμάκων» γιά τήν ἀντιμετώπιση τῶν διαφόρων «ψυχιατρικῶν» ἀσθενειῶν;

Φρονοῦμε ὅτι ἀπό τὰ ἀνωτέρω καταφαίνεται ἀναντιρρήτως ἡ ἀντίθεση τῆς Ἀνθρωπολογίας τῆς Ὁρθόδοξης Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας μέ τίς πρακτικές τῆς μεταμόσχευσης ζωτικῶν ὀργάνων ἀπό «ἐγκεφαλικῶς νεκρούς» ἀσθενεῖς, διότι ὁ τερματισμός τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου -ὁ ὁποῖος ἐπισυμβαίνει μέ τίς μεταμοσχεύσεις αὐτές- δέν ἀποτελεῖ ἐξουσία τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά μόνον τοῦ ζωοδότου Δημιουργοῦ.
